ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 66
(ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ") ΤΗΛ. 21-081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 8 ΦΕΒΟΥΑΡΙΟΥ 1946
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 400 ——— ΑΡΙΘΜΟΣ 36

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ: Οἱ αὐτοχτονίες
ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΓΕΡΗ: Ἡ λογοτεχνία τῆς ἀντίστασης
ΜΑΝ. ΛΕΟΝΤΑΡΗ: Τὸ νόημα τῆς «Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας»
ELISABETH BOWEN: Τὴ βραδιὰ τῆς νίκης
ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ
ΖΩΗΣ ΡΑΛΛΗ - ΤΖΕΛΕΠΗ: Πανεπιστημιακὰ
Μ. ΑΥΓΙΖΟΥ, Γ. ΓΑΒΑΛΑ: Ποίηση
ΚΙΜ. ΛΑΣΚΑΡΗ: Ὁ λογιωτατισμὸς στὴν ἀρχιτεκτονική
ΜΑΓΚΑ ΦΟΥΓΤ: Ἡ δίκη τοῦ Μουσσολίνι
LÉON DEGAND: Ὁ Ματὶς στὸ Παρίσι

ΟΙ ΑΥΤΟΧΤΟΝΙΕΣ

Τοῦ Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ

Ἀραιὰ στὴν ἀρχὴ ἀλλὰ μὲ ρυθμὸ ποὺ αὐξαίνει καθημερινά, ξαναφανήκανε μὲς στὴν ὑποτιθέμενη μεταπολεμικὴ εὐτυχία μας, οἱ αὐτοχτονίες! Σήμερα ἕνας, αὔριο δυό, τὴν ἄλλη περισσότεροι.

Τὸ πρᾶγμα φαίνεται νἄχει μεγάλο ἐνδιαφέρον. Μέσα στὴν ἐλεεινότητα τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς, αὐτοχτονίες δὲν εἴχαμε. Τὴ ζωὴ μᾶς τὴν ἀφαιρούσανε μὲ χίλιους τρόπους ἀλλὰ κανένας δὲν τὴν παράδινε ἑκούσια. Τὸ ποσοστὸ ποὺ ἡ ζωὴ χρωστοῦσε στὸ θάνατο, τὸ πλήρωνε μέσο τοῦ ντόπιου καὶ τοῦ ξένου φασισμοῦ. Ἄλλος τρόπος πληρωμῆς δὲν ὑπῆρχε.

Ὅσο μπορεῖ κανένας νὰ θυμηθεῖ, στὸν κόσμο τοῦ πνεύματος εἴχαμε μιὰ μονάχα αὐτοχτονία. Ἀλλὰ ὁ Ναπολέοντας Λαπαθιώτης ὑπῆρξε πάντα ἕνας τύπος ἐξωκοινωνικός. Εἶχε αὐτοχτονήσει, μ' ἕναν τρόπο δικό του, πολὺ πρὶν ἔρθει ἡ ὥρα νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσει ἡ σκανδάλη τοῦ πιστολιοῦ.

Ἀλλὰ ἡ κοινωνική μας ζωὴ τότε, μ' ὅλη τὴν ἀθλιότητά της, εἶταν γεμάτη πίστη κι ἀκμή. Κι ἐκεῖνος ἀκόμα πῶτρωγε ἀκαθαρσίες μέσα ἀπὸ τοὺς τενεκέδες τῶν σκουπιδιῶν, πίστευε πὼς αὐτὸ θὰ γενόταν γιὰ τελευταία φορά! Τὰ περιθώρια τῆς ἐλπίδας εἶταν μεγάλα. Ἡ ἀναμονὴ τῆς μεγάλης ὥρας ποὺ ἐρχότανε πότιζε μ' αἰσιοδοξία τὶς καρδιὲς γιὰ νὰ σηκώνουν τὸ ἀσήκωτο βάρος. Οἱ ἀτομικὲς δυστυχίες ἐνσωματωνότανε στὴν καθολική. Ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεση λύτρωνε τὰ ἄτομα ἀπὸ κάθε ἠθικὴ κρίση.

Τώρα οἱ κονσέρβες πληθύνανε. Καὶ μ' ὅλο πού, ἂν δὲν αὐξήσανε δὲ λιγοστέψανε κιόλας, τὰ μέσα, γιὰ νὰ τὶς ἀποχτήσεις, — ὡστόσο οἱ αὐτοχτονίες πληθύναν κι αὐτές. Ἡ κοινωνία ἄρχισε πάλι νὰ μὴν ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη, καὶ τὰ πρῶτα ἀδύνατα μέλη της, ξανακλείνουνται στὸ καβοῦκι τοῦ ἀτομισμοῦ καὶ σηκώνουν τὸ ὅπλο τῆς διαμαρτυρίας, χτυπῶντας τὸν ἑαυτό τους.

Γιατὶ δὲν ἀρκεῖ μόνο ὁ πλοῦτος γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴ συνοχὴ τοῦ συνόλου. Χρειάζεται καὶ δικαιοσύνη γιὰ νὰ ἐμπνέει τὴν πίστη γιὰ νὰ δίνει σκοπὸ καὶ διέξοδο. Ὑπάρχουν κοινωνίες πλούσιες ποὺ φθίνουν καὶ ὑπάρχουν κοινωνίες φτωχὲς ποὺ ἀνεβαίνουν.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Τοῦ Μάρκου ΑΥΓΕΡΗ

Ὁ ἀτομισμὸς τῆς νεώτερης λογοτεχνίας ἀπὸ πολλὰ χρόνια τώρα εἶχε ξεπέσει σὲ μιὰ στενὴ ὑποκειμενικότητα καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά της γιὰ τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμο λιγόστευαν ὁλοένα. Ἡ γενικὴ τάση τῆς λογοτεχνίας τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ μεσοπολέμου ἦταν ἐγωκεντρική. Ὁ ἄνθρωπος δὲν παρουσιαζόταν ἀπὸ τὴν κοινωνική του πλευρά, στὴν κοινωνική του συνάρτηση, σὰν κοινωνικὴ ὀντότητα ποὺ δέχεται μέσα της τὴν ἀπήχηση τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς, παρὰ σὰν ξεμοναχιασμένη μονάδα, σὰ νὰ ἦταν μόνος μὲ τὸν ἑαυτό του. Οἱ σχέσεις μας μὲ τοὺς ἄλλους, ἡ ἀντίθεση ἢ ἡ συνεργασία μας μέσα στὴν κοινότητα, τὰ ἐνδιαφέροντά μας γιὰ τὴν κοινὴ συμβίωση, παραμερίζονταν ὁλότελα μέσα σ' αὐτὴ τὴν τέχνη, ποὺ ξέγραφε ἔτσι τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Εἶναι πολὺ γνωστὴ ἡ ἀποστροφὴ τῆς τέχνης τοῦ μεσοπολέμου γιὰ τὸ ἀντικείμενο κ' ἡ προσπάθειά της νὰ τὸ διαλύσει μέσα στὸν ὑποκειμενισμὸ καὶ τὴν ἀφαίρεση.

Ἡ τέχνη τοῦ μεσοπολέμου, στὸ μεγαλύτερο μέρος της, ἀρνιέται τὴ συμμετοχή της στὴν κοινωνικὴ ζωή, εἶναι ἠθικὰ ἀδιάφορη μπροστά της καὶ νοιώθει ἰδιαίτερη κλίση γιὰ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν περιγραφὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀτομικοῦ κόσμου· δίνει τὴ ζωὴ ὅπως ρέει μέσα μας ἀσυνείδητα, τὸ πλέγμα ἀπὸ τὶς φευγαλέες ἐντυπώσεις καὶ τὶς αὐτόματες παραστάσεις τῆς στιγμῆς καὶ καταγίνεται στὴν ἐξαντλητικὴ ἀπόδοση τῆς λεπτομέρειας. Ἔτσι, ἡ τέχνη αὐτὴ δὲν ξεγράφει μόνο τὸ ἀντικείμενο, παρὰ κυνηγώντας νὰ ἐκφράσει τὴν ἐσωτερική μας ψυχικὴ φυσιογνωμία διαλύει τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, διαλύει τὸ ὑποκείμενο στ' ἀναρίθμητα χαώδικα συναισθήματα τῆς κάθε στιγμῆς.

Θεωρητικά, ἡ τάση αὐτὴ στὴ σύγχρονη τέχνη παρουσιάζεται σὰ μεταφορὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ σολιψισμοῦ στὴν αἰσθητικὴ περιοχή, σὰν ἐφαρμογὴ στὴν τέχνη καὶ στὴν ἑρμηνεία τῆς ψυχικῆς ζωῆς τῆς ἰδεαλιστικῆς γνωσεολογίας· αἰσθητικά, προκαλεῖ μιὰ κρίση στὶς μορφὲς τῆς τέχνης (ποὺ συμβαδίζει ἄλλωστε μὲ τὴν κρίση στὶς ἄλλες μορφὲς τῆς ζωῆς) καὶ δημιουργεῖ τὶς τόσες θνησιμαῖες μορφὲς στὴν τέχνη τῶν τελευταίων τριάντα χρονῶν.

Τὰ φαινόμενα αὐτὰ βέβαια τὰ βλέπει κανεὶς πιὸ πλατειὰ στὴν ξένη τέχνη· ἀλλὰ παρατηροῦνται σ' ἕνα μεγάλο βαθμὸ καὶ στὴ δική μας. Καὶ σὲ μᾶς παρουσιάζεται ὁ ψυχικὸς σολιψισμός, καὶ στὴν ἠθικὴ καὶ κοινωνική μας ζωὴ καὶ στὴν τέχνη· καὶ σ' ἐμᾶς παρουσιάζεται ἡ παραισθησιακὴ τέχνη, ὁ αὐτοματισμός, ἡ ὑπερτίμηση τοῦ ἀλόγου στὴν τέχνη καὶ στὴ ζωή, ἡ φυγὴ ἀπὸ τὴν ἐξωτερική

(Συνέχεια στὴ σελ. 35)

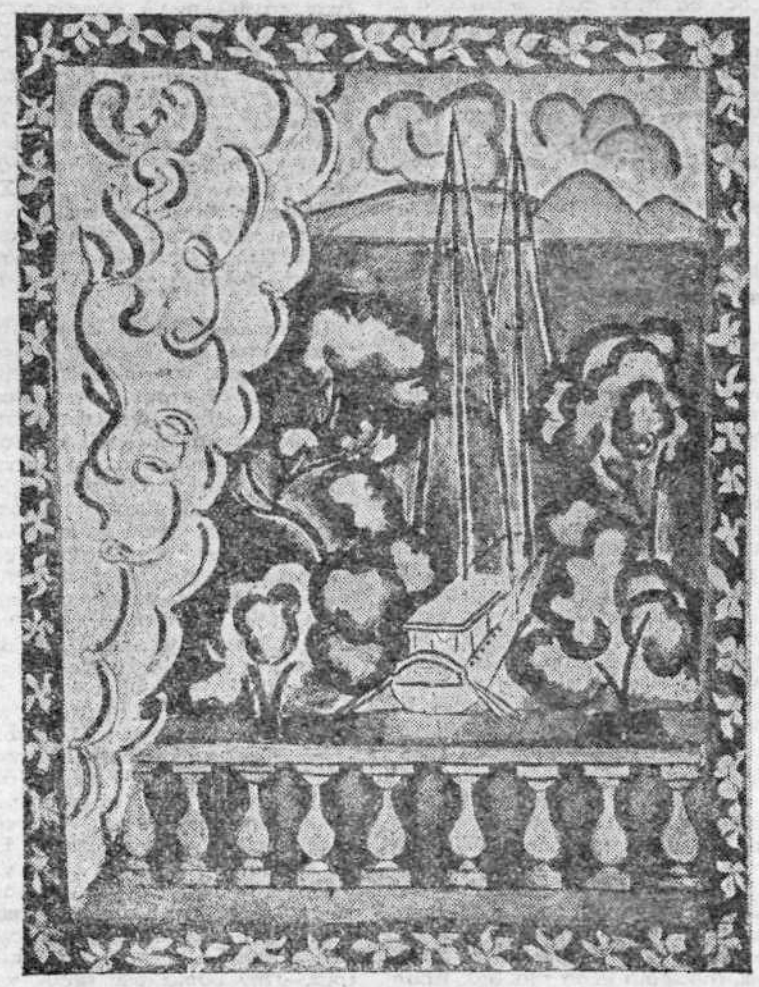

ΜΑΤΙΣ: Παράθυρο στὴν Ταΐτη.

Χρονικὰ

ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ

Ὁ νόμος γιὰ τὴν «ἀποκατάσταση τῆς τάξης στὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα», ποὺ ἐνεκρίθηκε, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐπικροτηθεῖ ἀπ' ὅλους, φτάνει βέβαια νὰ μὴ μείνει γράμμα νεκρό, μὰ νὰ ἐξκαθαρίσει τὰ πανεπιστήμια ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς ποὺ ἔδειξαν ἠθικὴ ἀναξιότητα καὶ διαγωγὴ ἀσυμβίβαστη πρὸς τὸ ἀξίωμά τους κατὰ τὴν περίοδο τῆς κατοχῆς καὶ τῆς δικτατορίας», σύμφωνα μὲ τὶς δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας. Ὁ τρόπος ὅμως ποὺ ὁ νόμος προβλέπει πὼς θὰ γίνει ἡ ἐκκαθάριση, μᾶς κάνει νὰ εἴμαστε ἐξαιρετικὰ ἐπιφυλακτικοί.

Οἱ ἀγῶνες ποὺ ἔκαμε τὸ περιοδικό μας γιὰ τὴν ἠθικὴ κρίση ποὺ μαστίζει τ' ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ μας ἱδρύματα, εἶναι γνωστοί. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καμμιὰ πνευματικὴ κ' ἐπιστημονικὴ πρόοδο στὸν ἐπίσημο τομέα, ἂν πρώτα καὶ κύρια δὲν ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' αὐτὰ ὅλοι οἱ ἀνίκανοι καὶ ἐθνικὰ ἀνάξιοι καθηγητές.

Ὑπάρχει ὅμως κ' ἕνα ἄλλο ζήτημα τάξης γιὰ τὰ Πανεπιστήμιά μας: Ἡ ἄμεση ἐπαναφορὰ ὅλων ἐκείνων τῶν καθηγητῶν, ποὺ ἀπομακρύνθηκαν γιατὶ ἔκαναν τὸ ἐθνικό τους χρέος. Περιμένουμε ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ τῆς Παιδείας νὰ εἰσηγηθεῖ στὴν Κυβέρνηση τὸ σχετικὸ νομοσχέδιο.

ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Νὰ λοιπὸν κάτι ποὺ δὲν τὸ ξέραμε: «Ὁ Κρητικὸς ἢ Μινωικὸς πολιτισμός, τοῦ ὁποίου τὴν ὕπαρξιν ἠγνόει ἐντελῶς ἡ ἐπιστήμη μέχρι πρὸ 30 ἀκόμη ἐτῶν, εἶναι ἀποτέλεσμα προσφάτων ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ, τῶν ὁποίων κυριώτερος συντελεστὴς ὑπῆρξεν ὁ Ἄγγλος Σὲρ Ἀρθοῦρος Ἔβανς». Σπυρ. Ν. Μαρινάτου, Ὁ ἀρχαῖος Κρητικὸς πολιτισμός, σελ. 5, § 1.

Καὶ ἐπειδὴ τώρα γίνεται λόγος γιὰ τὴν παραμονὴ τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων στὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐπιστημονικότατη αὐτὴ παράγραφος μᾶς κάνει νὰ σκεφτόμαστε τί θαυμάσιο πολιτισμὸ θ' ἀναπτύξουμε μὲ 40 χιλ. Ἄγγλους στὸν τόπο μας ἀφοῦ ὁ Μινωικὸς πολιτισμὸς εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνὸς μόνον Ἄγγλου.

Ἀπὸ τὴ μεγάλη ἔλλειψη χαρτιοῦ εἴμαστε ἀναγκασμένοι σ' αὐτὸ τὸ φύλλο νὰ ἐλαττώσουμε σὲ 8 τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μας. Καθὼς θὰ δοῦν οἱ ἀναγνῶστες μας, διαρρυθμίσαμε ἔτσι τὸ φύλλο, ποὺ νὰ ἐλαττωθεῖ στὸ ἐλάχιστο ποσοστὸ ἡ ὕλη μας. Ἐλπίζουμε πὼς τὸ ζήτημα τοῦ χαρτιοῦ θὰ κανονιστεῖ γρήγορα κ' ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ κυκλοφορήσουμε σὲ 16 πάλι σελίδες.

ΚΥΠΡΟΣ

Ἀπὸ τὴν Κύπρο μᾶς ἤρθανε σειρὰ ἀπὸ φιλολογικὰ περιοδικά: Τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», ἡ «Πάφος», ἡ «Φλόγα», οἱ «Πρωτοπόροι τῆς νέας γενιᾶς» κλπ. Φανερώνουν μιὰ ἀξιοσημείωτη πνευματικὴ κίνηση καὶ παραγωγή, ποὺ τιμᾶ τὸ ὡραῖο νησὶ μὲ τὴν ζωντανὴ ἑλληνικὴ παράδοση.

Ὅλες οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς ἔρχουνται ἀπ' αὐτὸ συμφωνοῦν πὼς ὑπάρχει ἐκεῖ μιὰ μεγάλη δίψα γιὰ μόρφωση. Πολλὰ ἀπὸ τὰ περιοδικὰ καὶ τὰ βιβλία κυκλοφοροῦν σὲ ἀριθμοὺς ἀξιοζήλευτους, ἀναλογικὰ μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς Κύπρου. Στοὺς διανοούμενούς της στέλνουμε τοὺς ἀδερφικούς μας χαιρετισμούς, μὲ τὴν εὐχὴ μιᾶς πιὸ στενῆς πνευματικῆς σύνδεσης μαζί τους.

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ «ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ»

Τοῦ Μανόλη ΛΕΟΝΤΑΡΗ

2—(Τελευταῖο)

IV. Η ΔΙΑΦΟΡΙΣΜΕΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

«Ἡ ἐλευθερία, ἀνεξάντλητη σὰν ἰδέα, δὲ βρίσκει ποτὲ τὴν ὁλοκληρωτική της πραγμάτωση. Κατὰ ἀναβαθμοὺς τὴν πλησιάζει ἡ πραγματικότητα, ἄλλοτε περισσότερο καὶ ἄλλοτε λιγότερο. Καὶ κάθε περίπτωση διαφέρει, γιατὶ κάθε ἀρετηρία διαφέρει. Ὁ ἄνθρωπος διαφέρει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἐλευθερία γι' αὐτὸ ἔχει γένη καὶ εἴδη». Γένη καὶ εἴδη! Διάβασε! Κι ἐμεῖς νομίζαμε πὼς ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι ποὺ δὲν ἐπιδέχεται διαβαθμίσεις καὶ κουτσουρέματα, κάτι ποὺ ἢ τὸ ἔχει κανεὶς ὁλότελα, ἀτόφια, ἢ δὲν τὸ ἔχει καθόλου. Κάτι ὁμοειδές, ἀδιαφόριστο, ποὺ νοεῖται σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἄμα τὸ χωρίσομε σὲ γένη, σὲ εἴδη καὶ βαθμούς, τὸ ἀναιροῦμε, τοῦ στερροῦμε τὴν οὐσία του ἀκριβῶς, τὴν καθολικότητά του. Μαθαίνουμε, λοιπόν, ὅτι ὑπάρχει ἐλευθερία ἑλληνική, σημιτική, ἀγγλική, ρωσική, ἀράπικη, αὐστραλέζικη κ. λ.π., διαφορετικὲς ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλιώτικες, ἢ ἴδιες, ἀλλὰ σὲ πιὸ μικρὸ ἢ πιὸ μεγάλο βαθμό! Τί βγαίνει ἀπὸ μιὰ τέτοιαν ἀντίληψη εἶναι ὁλοφάνερο: 1) Οἱ λεγόμενοι «καθυστερημένοι» λαοὶ τῶν — παλιῶν καὶ προσφάτων — ἀποικιῶν, ποὺ βρίσκονται «ὑπὸ προστασίαν» τῶν πολιτισμένων, δὲν ἔχουν δίκιο νὰ παραπονιοῦνται καὶ νὰ δυσανασχετοῦν ὅτι τάχα οἱ προστάτες τοὺς ἐκμεταλλεύονται καὶ τοὺς ἀφαιροῦν τὴν ἐλευθερία. Κι αὐτὸ ποὺ ἔχουν, δὲν εἶναι σκλαβιά, εἶναι ἐλευθερία ἐπίσης, «ἐλευθερία διαφορισμένη!». Οἱ καταπιεζόμενες τάξεις δὲν ἔχουν δίκιο νὰ θεωροῦν ὡς «ὕβρι» πρὸς τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία τὸ διαλοῦμα τῆς ἐκμετάλλευσης ποὺ ἔχουν οἱ ἰσχυροί. Ἀντίθετα εἶναι, χωρὶς ἄλλο, παραβίαση τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἡ ἰδέα τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου τῆς βαριᾶς βιομηχανίας ποὺ γίνεται πολὺς λόγος τώρα τελευταῖα στὴ χώρα τῆς ἐλευθερίας. Βλέπεις, «ὁ ἄνθρωπος διαφέρει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο». 2) Ὁ σοσιαλισμός, ὅπως πραγματοποιήθηκε σ' ἕνα κομμάτι τῆς Γῆς, εἶναι μιὰ μορφὴ ἐλευθερίας μοναδική, ποὺ ἔγινε ἀπὸ εἰδικοὺς λόγους, σὲ μιὰ ἰδιότυπη χώρα, ἀπὸ ἕνα λαὸ μὲ δικό του χαρακτήρα. Δὲν εἶναι μορφὴ ἐλευθερίας, ποὺ προσιδιάζει σ' ὅλους τοὺς λαούς, ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοὶ «μυστικόπαθοι» «παιδαριώδεις», «ρομαντικοί». Κάθε λαὸς ἔχει τὸ δικό του «ἐσωτερικὸ νόμο» γιὰ τὴν ἐλευθερία, καὶ δὲν πρέπει νὰ κοιτάζει πράματα, ποὺ δὲν τοῦ ταιριάζουν. Προπαντὸς ἡ Ἑλλάδα, ποὺ ἔχει μάλιστα κι ἐντελῶς ξέχωρη πολιτιστικὴν ἀποστολή, τὴν πραγμάτωση τῆς «ἑλληνικῆς ἐλευθερίας», καὶ ποὺ γιὰ νὰ καταφέρει αὐτὸ τὸ «ἄθλημα» πρέπει νὰ διεκδικήσει τὸν ἀναγκαῖο χῶρο. Αὐτὸ πιὰ δὲν εἶναι —καθὼς καταλαβαίνει ὁ καθένας —«ξεπερασμένος ἐθνικισμός», «αὐθαίρετη ἐπιθυμία ἑνὸς διψασμένου λαοῦ». «Εἶναι ἀπαράγραπτο ἠνευματικὸ αἴτημα τῆς ἱστορίας!...».

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ κοιτάζει τί ἔκαμε ἕνας μυστικόπαθος λαὸς σὲ μιὰ πρωτόγονη πατρίδα. Ἐλλάλου ὑπάρχουν κι ἄλλοι λαοί, ποὺ βρίσκονται πιὸ κοντὰ στὴν «ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν», στὸν «ἑλληνικὸν κανόνα», καὶ ποὺ τὸν πραγματώνουν στὴν πολιτικὴ πράξη, ἀκριβῶς ὅπως τὸ θέλει ὁ Θουκυδίδης...

Βέβαια τέτοια πράματα δὲν τὰ λέει πάντα ὄξω ἀπὸ τὰ δόντια ὁ κ. Τσάτσος. Αὐτὸς ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐλευθερία σὰν ὑπόθεση μιᾶς ἀτομικῆς συνείδησης ὄχι στὴν ἐπαφή της μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀλλὰ στὸν ἀγῶνα της μὲ τὸν ἑαυτό της. "Ετσι, ἐλευθερία εἶναι: «ἡ συμμόρφωση πρὸς ἕναν ἐσωτερικὸ νόμο, ποὺ αὐτὸς νὰ προσδιορίζει τὴν πορεία τοῦ ἀτόμου, ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ κάθε ἀμαδικότητα, ἀπὸ κάθε γενικὴ ροπή». "Οσοι «ἐλεύθεροι» ὑπακούουν σ' ἕναν ἐσωτερικὸ νόμο, ποὺ τυχαίνει νὰ ἔχει τὰ ἴδια εἰδικὰ γνωρίσματα σ' ὅλους, αὐτοὶ ἀνήκουν στὴν ἴδια συνομοταξία. Καὶ θὰ ἦταν μεγάλο πρόβλημα, τί ὄνομα νὰ δίναμε σὲ κάθε συνομοτάξία, ἂν ἡ Θεὰ τῆς Τύχης δὲ λυπόταν τὴ συστηματική μας ἀμηχανία: ὅσοι ἔχουν τὸν ἴδιο κανόνα ἐλευθερίας, κατὰ μιὰ καταπληκτικὴ σύμπτωση, τυχαίνει νὰ ξεφυτρώνουν «στὴν ἴδια γῆ, μέσα στὴν ἴδια φύση, νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο αἷμα, νὰ ἔχουν τὸν ἴδιο μῦθο» καὶ ν' ἀνήκουν συνήθως στὴν ἴδιαν ἐποχή. Κι ἔτσι μποροῦμε νὰ λέμε «ἑλληνικὴ ἐλευθερία». Γιὰ φανταστεῖτε τί ἀξεπέραστες δυσκολίες θὰ εἴχαμε ἂν τύχαινε ὁ Σωκράτης νὰ γεννιόταν στὴν Ἀθήνα, ὁ Θαλλῆς στὴ Σουμάτρα, ὁ Θουκυδίδης στὸ Ἀλγέρι, ὁ Πραξιτέλης στὴ Φραγκφούρτη, ὁ Μακρυγιάννης ν' ἀγωνιζόταν στὸ Μεξικὸ κλπ. Πῶς νὰ συγκρατήσει κανεὶς τὴν ἔννοια τῆς «ἑλληνικῆς» ἐλευθερίας; Κι ὅμως ὁ «ἐσωτερικὸς νόμος» θὰ ἦταν πάλι, φυσικά, ὁ ἴδιος σ' ὅλους, ἀφοῦ «οἱ προσωπικότητες εἶναι πηγαῖες, δὲ γεννιοῦνται ἀπὸ τίποτα ἄλλο, παρὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους, δὲν ὁρίζονται ἀπὸ τὰ γύρω τους». Εὐτυχῶς, ποὺ ὅλοι τοῦτοι φρόντισαν νὰ γεννηθοῦν στὴν Ἑλλάδα. "Ετσι ὅμως, ἀνάγκη πᾶσα καταφεύγει ὁ κ. καθηγητὴς σ' ἐξωτερικὸ νόμο, ἀπὸ ἕνα γενικὴ ροπή». Στ' ἀλήθεια, κίνδυνο καὶ ἀπειλὴ γιὰ κείνους, ποὺ στηρίζουν τὴν «ἐλεύθερη» ζωή τους πάνω στὸ φόνο καὶ τὴ σκλαβιὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Πρέπει νὰ τὸ διαφυλάξομε αὐτὸ τὸ καθεστὼς τῆς «ἐλευθερίας» καὶ «ἰσορροπίας», νὰ τὸ προστατέψομε ἀπὸ τὶς «ἀμετρες» αὐτὲς κραυγὲς καὶ πράξεις, ἀπὸ τὸ «μυστικόπαθο δογματισμὸ τοῦ κομμουνιστῆ», ποὺ «συναρπάζει ρομαντικὰ λαοὺς καὶ διαλεχτοὺς πρὸς παιδιάστικα δράματα». Πάντα κοιτάζουν νὰ καταδικάσουν καὶ νὰ προλάβουν τὸ τί ὑπάρχει φόβος νὰ γίνει ἀπὸ τοὺς καταπιεσμένους. Θέλουν νὰ ξεχνοῦν πὼς αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀστικὴ τάξη ποὺ κόβεται σήμερα γιὰ μέτρο καὶ μεσότητα, ἀνέβηκε στὴν ἐξουσία μὲ μιὰ κατ' ἐξοχὴν «ἄμετρη» πράξη, μὲ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση. Ποιὸς τολμάει νὰ τὴν καταδικάσει σήμερα ὡς «ὕβρι» ἐναντίον τῆς Ἐλευθερίας. Ἀλλὰ ὅλος αὐτὸς ὁ πανικὸς δὲν εἶναι τόσο γιὰ τὸ ἄμετρο ἐξεχείλισμα, γιὰ τὴν κινδυνεύουσα ἑλληνικότητα. Εἶναι τρομάρα γιὰ τὴν «ἀλλαγὴ γενικά — κι' ὄχι γιὰ μιὰ μορφὴ της, τάχα: τὴ βίαιη. Αὐτὰ ποὺ λέμε βίαιο καὶ ὁμαλό, ἀπότομο καὶ βαθμιαῖο, μέτρο καὶ ἀμετρία, στὴν οὐσία δὲν ἔχουν καὶ πάρα πολὺ νόημα ἀντίθετο: Τὸ πιὸ βίαιο, κοιτάζοντάς το ἀπὸ νεῖς τὸ χρέος του πρὸς τὴν Ἐλευθερία, κι ὄχι κηρύσσοντας τὴν ἀδιαφορία γιὰ τὰ ἔξω καὶ στρέφοντας τὸ ἄτομο στὸν ἀφαλό του.

V. ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ «ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ»

Ἡ «ἑλληνικὴ ἐλευθερία» ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ἄλλες α') ποσοτικά, γιατὶ «κανένας λαὸς δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει τέτοιαν ἀτομικευτικὴν ἐξέλιξη τῆς ἐλευθερίας ὅσο ὁ ἑλληνικός». «Πληθωρισμὸς πηγαίων προσωπικοτήτων», «καθαρῶν, ἀνεπανάληπτων τιτανικῶν ἀτόμων» καὶ β') ποιοτικά, ἀπὸ τὴν ἰδιοτυπία τοῦ «ἐσωτερικοῦ νόμου». Ποιός εἶναι ὁ νόμος αὐτός, ποὺ ἡ ἀπόταγή σ' αὐτὸν μᾶς κάνει «ἑλληνικὰ ἐλεύθερους»;

Ὁ κανόνας αὐτός, δὲν ὑπαγορεύεται ἀπὸ αἰσθητὰ αἴτια καὶ ἀπὸ ἄλογα στοιχεῖα, ἀλλὰ ἀπὸ αἴτια πνευματικά, ἀπὸ λογικὰ στοιχεῖα». «Εἶναι περιορισμός, εἶναι μέτρο. Καὶ τὸ μέτρο αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴν ἀμετρία, εἶναι τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὰ ἄκρα, εἶναι μεσότητα, ἰσορροπία καὶ σύνθεση τῶν ἀντιθέτων». «Βάζει ὅρια σὲ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, τιμωρώντας κάθε ἀνυποταξία στὸν κανόνα, κάθε ὑπερβολή». (Κάτι ἀνάλογο, νὰ ποῦμε, μὲ τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Ἀσφαλείας...). «Ὁ Ἕλληνας μεταπηδᾶει ἀπὸ νέο, χωρὶς νὰ περάσει ἀπὸ τὴν ἀκρότητα».

Καταλαβαίνομε πολὺ καλὰ τί θέλουν νὰ ποῦν ὅλες τοῦτες οἱ ἀπεγνωσμένες ἐπικλήσεις γιὰ «μεσότητα», «ἰσορροπία», ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς «ἐλευθερίας τοῦ μέτρου».

Ἡ ἐποχή μας κλυδωνίζεται ἀπὸ ἕναν «ἀνθελληνικὸ ρομαντισμό». Καταποντίζεται ἀπὸ τὸ «ποικίλο ἐξόχως τῆς ἀμετρίας καὶ ἀνισοσκέλειας» (εἶναι ἡ βουὴ τῶν σκλάβων γιὰ ζωή, λευτριὰ καὶ δικαιοσύνη). Μὰ αὐτὸ ἀποτελεῖ «κίνδυνο καὶ ἀπειλὴ»—γιὰ τὴν ἐλευθερία, δηλαδή, ἐννοεῖται, πάντοτε, καὶ τὴν «ἰσορροπία...». Στ' ἀλήθεια, κίνδυνο καὶ ἀπειλὴ γιὰ κείνους, ποὺ στηρίζουν τὴν «ἐλεύθερη» ζωή τους πάνω στὸ φόνο καὶ τὴ σκλαβιὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Πρέπει νὰ τὸ διαφυλάξομε αὐτὸ τὸ καθεστὼς τῆς «ἐλευθερίας» καὶ «ἰσορροπίας», νὰ τὸ προστατέψομε ἀπὸ τὶς «ἀμετρες» αὐτὲς κραυγὲς καὶ πράξεις, ἀπὸ τὸ «μυστικόπαθο δογματισμὸ τοῦ κομμουνιστῆ», ποὺ «συναρπάζει ρομαντικὰ λαοὺς καὶ διαλεχτοὺς πρὸς παιδιάστικα δράματα». Πάντα κοιτάζουν νὰ καταδικάσουν καὶ νὰ προλάβουν τὸ τί ὑπάρχει φόβος νὰ γίνει ἀπὸ τοὺς καταπιεσμένους. Θέλουν νὰ ξεχνοῦν πὼς αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀστικὴ τάξη ποὺ κόβεται σήμερα γιὰ μέτρο καὶ μεσότητα, ἀνέβηκε στὴν ἐξουσία μὲ μιὰ κατ' ἐξοχὴν «ἄμετρη» πράξη, μὲ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση. Ποιὸς τολμάει νὰ τὴν καταδικάσει σήμερα ὡς «ὕβρι» ἐναντίον τῆς Ἐλευθερίας. Ἀλλὰ ὅλος αὐτὸς ὁ πανικὸς δὲν εἶναι τόσο γιὰ τὸ ἄμετρο ἐξεχείλισμα, γιὰ τὴν κινδυνεύουσα ἑλληνικότητα. Εἶναι τρομάρα γιὰ τὴν «ἀλλαγὴ γενικά — κι' ὄχι γιὰ μιὰ μορφή της, τάχα: τὴ βίαιη. Αὐτὰ ποὺ λέμε βίαιο καὶ ὁμαλό, ἀπότομο καὶ βαθμιαῖο, μέτρο καὶ ἀμετρία, στὴν οὐσία δὲν ἔχουν καὶ πάρα πολὺ νόημα ἀντίθετο: Τὸ πιὸ βίαιο, κοιτάζοντάς το ἀπὸ κοντὰ σ' ὅλα τὰ καθέκαστα ποὺ τὸ προπαρασκεύασαν, μᾶς παρουσιάζεται ὁμαλότατο. Κι' ἀντίθετα, τὴν πιὸ ἀνεπαίσθητη μετατόπιση (λ. χ. τοῦ μιλιοῦ δείχτη τοῦ ρολογιοῦ ἀπὸ τὸ ἕνα δευτερόλεπτο στὸ ἄλλο) μποροῦμε νὰ τὴ δοῦμε σὰν κάτι ἀξύπατα βίαιο. «Ἡ ἐποχή μας χρειάζεται παράποτε τοῦτες τὶς στιγμές, ἔνα ἀντίμαχο στὸ ποικίλο ἐξόχως τῆς ἀμετρίας». Κι ὁ κ. Τσάτσος θέλει νὰ μᾶς πεῖ πὼς τὸ βρῆκε τὸ «ἀντίμαχο»: Εἶναι ὁ «ἑλληνικὸς κανόνας!».

"Ετσι ὁ ἑλληνικὸς αὐτὸς κανόνας δὲ διαφέρει ποιοτικὰ ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τοῦ Ἰώβ, ποὺ αὐτὸς δὲν ὑπακούει στὸ Λόγο, παρὰ στὴν Πίστη: Συγκρατημὸς τῆς ἐξβάλγας διαμαρτυρίας γιὰ τὴν ὀδύνη (=«μέτρο») —τοῦ πρώτου ἡ ἐλευθερία, τέλεια ἀποδοχὴ τῆς ὀδύνης χωρὶς γογγυσμὸ ἐναντίον κανενός—ἡ ἐλευθερία τοῦ δευτέρου. Καὶ τὰ δυό: μὴ κίνει τὰ κακῶς κείμενα!

Ὁ Ἰώβ, ἂν ὑπῆρξαν στιγμές, ποὺ ἀντίκρισε τὴν ἐλευθερία, αὐτὲς ἦταν ἀκριβῶς οἱ στιγμὲς τῆς ἀπιστίας τοῦ. "Οταν ἄνοιξε τὸ στόμα του καὶ καταράστηκε τὴν ἡμέρα ποὺ γεννήθηκε, ὅταν ρωτοῦσε τὸ θεό του γιατὶ τὸν ἔβαλε σημάδι του, καὶ τοὺς φίλους του νὰ τὸν πείσουν μὲ τὸν ὀρθὸ λόγο σὲ τί ἔφταιξε, ἂν δὲν εἶναι λογικὴ μιὰ τέτοια ἐρώτηση, μήπως ἔχασε τὴν ἱκανότητα νὰ ξεχωρίζει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό. Τὶς στιγμὲς τῆς ἀγανακτησής του, καὶ τῆς ἀνταρσίας του, ὅταν ὑπάκουε στὸν ἀνθρώπινο νόμο, στὸ νόμο τῆς ζωῆς, ἤγουν τὸ νόμο τῆς Ἐλευθερίας, κι ὄχι τὶς στιγμὲς τῆς ὑποταγῆς, ποὺ ἔσκυβε τὸ κεφάλι στὸ «θεῖκό» νόμο, τὸ νόμο τῆς ἐξουθένωσης, ἤγουν τὸ νόμο τῆς σκλαβιᾶς.

"Ολα τοῦτα — θὰ ποῦν — εἶναι «ἀναμοχλευόμενα ταπεινὰ πάθη τῆς καταπιεσμένης προσωπικότητας». Μὰ ἡ καταπίεση τῆς προσωπικότητας δὲν εἶναι παρὰ βιασμός, προσβολὴ τῆς ἐλευθερίας. Κι' ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίδραση τῆς καταπιεσμένης, τῆς «ὑβρισμένης» προσωπικότητας, δὲν εἶναι παρὰ κραυγή, λαχτάρα γιὰ ἐλευθερία. Γιατὶ τὸν ἀνθρώπινον ἦμερο γιὰ ζωὴ ἀνθρωπινὴ νὰ τὸν λέν «ἀναμοχλευόμενα ταπεινὰ πάθη»;

Σημείωση. — Στὸ περασμένο φύλλο νὰ γίνουν οἱ παρακάτω διορθώσεις:

Στὴ σελ. 19, στήλη α', σειρὰ 7 (ἀπὸ κάτω):

Ἀντί: Γιατὶ τοῦ γίνεται — νὰ διαβαστεῖ: Γιατὶ τοῦτο γίνεται.

Στὴ στήλη δ', σειρὰ 30 (ἀπὸ κάτω):

Ἀντί: Θεσμοὶ σχέσεις — νὰ διαβαστεῖ: Θεσμοί, σχέσεις.

Στὴ σελίδα 31, σειρὰ 14:

Ἀντί: Θέληση — νὰ διαβαστεῖ: θέση.

ΤΑ ΔΙΧΡΩΜΑ ΕΞΩΦΥΛΛΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

γιὰ ὅσους κράτησαν τὴ σειρὰ τῶν «Ἐλευθέρων Γραμμάτων» καὶ θέλουν νὰ τὴν δέσουν, κυκλοφόρησαν καὶ πουλιοῦνται μόνο στὰ γραφεῖα μας. Τιμὴ δρ. 1000. Ἐπίσης πουλιοῦνται καὶ παλιὰ φύλλα γιὰ ὅσους θέλουν νὰ συμπληρώσουν σειρά.

Τὸ ξένο διήγημα

ΤΗ ΒΡΑΔΥΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

Τῆς Ἀγγλίδας διηγηματογράφου Elisabeth BOWEN

Μιὰ βδομάδα μετὰ τὴν Ἡμέρα τῆς Νίκης, ἔφτασε στὸ Λονδῖνο τ' ἀηδόνι— ἀπαρατήρητο, ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ ἄρχισε νὰ κελαΐδεῖ. Εἶχε σκαλώσει στὸ δέντρο ἑνὸς παπαγάλου στὸ κλουβί του, ἡ ἰσορροπία τῶν βάζων ἐπάνω στὶς γωνιακὲς ἐταζέρες καὶ τῶν πυραμίδων ἀπ' τὰ φεῦτικα φροῦτα στὶς φρουτιέρες τους, ὅλα φαίνονταν θαυμαστὰ ἔπειτ' ἀπ' ὅσα γίναν. Καὶ, πρᾶμα παράξενο, στὰ δωμάτια ἔβγαλε ἀξέλεπες τοὺς νοικάρηδες· ἴσως σκέφτονταν ἔξω στὸ δρόμο κοιτάζοντας μ' ἀνοιχτὸ στόμα τὰ δικά τους παράθυρα. Στὴν ἀποψινή τους διάθεση οἱ κάμαρές τους μοιάζανε σὰ νάχαν φωτολουστεῖ στὴν αἴγλη τῆς τιμῆς τους. Καθέν' ἀπ' αὐτὰ ἔκλεινε τὸ δικό του δράμα—μιὰ στιγμὴ διανύκτιος, μιὰν ἀποκατάσταση ὅλων αὐτῶν τῶν ζωντανῶν—ἄφιχων πραγμάτων στὴ ζωή, στὴ λάμψη καὶ στὴν ἐπίδειξη. Μέσ' ἀπ' τὰ παράθυρα οἱ καθιστὲς λάμπες κ' οἱ κρεμαστοὶ γλόμποι ἐξεχείλιζαν ζεστὸ φῶς μὲς στὸ χλιαρὸ σκοτάδι.

Τὰ κιόσκια, οἱ ἀξέβρες, ποθταν ἀκόμη στημένα, φάνταζαν ἀχρηστα, καθὼς ἔστεκαν ἀκαπόλυχτα. Βουβὰ καὶ σκοτεινὰ· Ὁ ἀστρεμένος διαβάτης θὰ μποροῦσε νὰ σκοντάψει πάνω τους· μοιάζανε ν' ἀνήκουν σὲ ἄλλην ἐποχή. Λίγο μέσα ἀπ' τὴν εἴσοδο τοῦ πάρκου, τρεῖς λεῦκες, ποῦταν ἀνατιναχτεῖ τὸ περασμένο καλοκαίρι ἀπὸ μιὰν ἠπεμένη βόμβα, ἁπλώναν τ' ἀθέβαια φύλλα ποὺ ξεπέταξαν φέτος πρὸς τ' ἄλλα πυκνοφυλλα δέντρα ποὺ δὲν ἐπαθαν τίποτε· καὶ πιὸ πέρα, στὴ λίμνη μέσα κοιτοῦνταν ἕνα κατεστραμένο νησί. Αὐτὰ τὰ λιγοστὰ τραύματα ποὺ παρακαλοῦσαν νὰ ἐεχασοτοῦν δὲν εἶχαν τίποτε νὰ κάνουν μὲ τὴ βραδυά.

Τὸ μόνο ραδιόφωνο ποὺ ἀκουόταν, ἀπὸ κάποιο ἀνοιχτὸ παράθυρο, εἶχε σωπάσει ἕνα - δυὸ λεπτὰ προτοῦ τ' ἀηδόνι ἀρχίσει νὰ κελαΐδεῖ. Κάποιος δὲν τόξαιρε αὐτό —ἡ Βιολέτα, ποὺ, ἀκούγοντας τὶς πρῶτες νότες, εἶπε πολὺ φυσικά: «Ἄκου, Ἔβαλαν ἐν' ἀηδόνι στὸ ράδιο!» Ἔσπλωσε χαζὶ μὲ τὸ φίλο της πάνω στὴ χλοερὴ ἰλαγιά, λίγο δόθε ἀπὸ τὴ λίμνη, μὲ τὸ χτῶ τῆς μπράτσο τεντωμένο καὶ τὴν ἀνάστροφη τοῦ χεριοῦ ἀκουμπισμένη πάνω στὸ μέτωπό του. Ἐκεῖνος γύρισε τὸ κεφάλι του μ' ἀκοῦσε, κι' αὐτὴ σήκωσε τὸ ἄρι της μὲ τὸ ἀφῆσε νὰ ξαναπέσει μ' ἄλλο ἐν' τὸ ράδιο, τῆς εἶπε. "Ερχεται ἀπὸ τὰ δέντρα.

"Επειτ' ἀπόνα λεπτὸ εἶπε:—Πρέπει νὰ εἶναι τσίγλα.

Ἡ ἀνάστροφη τοῦ χεριοῦ της εἶταν τὸ μόνο μέρος ποὺ δὲν ἀπόμενε ἀνάλοθπτο: μ' αὐτὴ μπόρεσε νὰ νιώσει πὼς τὸ μέτωπό τοῦ εἶταν τώρα πιὸ δροσερό. Πλανιεζαν κάπως χωρισταί, τέλεια ἀπογαυνωμένοι, σχηματίζοντας μὲ τὰ χέρια τους ἕνα διπλὸ σταυρό. "Ἀπ' τὸ χαχί του κι' ἀπ' τὸ τσαλακωμένο της φόρεμα, ἡ στερνὴ σταγόνα ἀπ' τὸ ἄρωμα ποὺ τῆς εἶχε στεῖλει ἀπ' τὴ Γαλλία. Ἀνακατωνόταν μὲ τὴν ἀνάσα τοῦ γρασιδιοῦ καὶ τῆς ἀθίσμένης σόρογγας, ποὺ φτύσανε ἀπ' τ' ἄλλο μέρος τῆς ἀλλέας. "Ενα κουτὶ τοῦ τσιγάρου εἶταν σφηνωμένο σὲ μιὰ τούφα γλόης ἀνάμεσα στὰ δυὸ τους σώματα. Ἐκεῖνη κοιτάζοντας ψηλὰ τὴν ἀτμόσφαιρα, ποὺ δὲν εἶταν οὔτε σκοτεινὴ οὔτε φωτισμένη, εἶπε:—Γιατὶ νάναι τσίγλα;

— Νομίζεις σ' ἀλήθεια πὼς μπορεῖ νάναι ἀηδόνι;

Ἀφουγκράστηκαν. Πάνω στὰ μονοπάτια ποὺ σταύρωναν στὰ διαφορετικὰ ἐπίπεδα τῆς νύχτας, ἀκούγονταν πατημασιές —ἀρβύλες, καλοκαιρινὰ παπούτσια—καὶ τὸ ξερὸ γόρτο πίσω ἀπ' τ' αὐτιά τους ἔτριζε καθὼς οἱ περιπατητὲς τοὺς ζύγωναν .Μέσ' ἀπ' τὴ γῆς ἀπ' τοὺς πόρους τῆς, ἔφτανεν οἱ θόρυβοι τοῦ Λονδίνου. Ὑπόκωφο βουητὸ ἀπὸ τύμπανα ἤχοδοι στὸν ὁρίζοντα γύρω. Μακριὰ ψιθυρίσματα, ξεφωνητὰ καὶ γέλια ἐρχόταν σὰν κύματα πρὸς τὸ μέρος τους καὶ πάλι ἔσβηναν πίσω.—"Ο,τι καὶ νάταν, τώρα πέταξε, εἶπ' ἐκεῖνος. Δὲν πειράζει.

— Ἄς μὴ ζητᾶμε τέτοια πράματα. Αὐτὰ εἶναι τοῦ παλιοῦ καιροῦ.

— "Ὅμως, πρέπει ἀκόμα νὰ ὑπάρχουν ἀηδόνια, ἀλλιῶς ποῦ θὰ ἔρισκαν νὰ βάλουν καὶ στὸ ράδιο.

— Δὲν εἶπα πὼς χάθηκαν' εἶπα πὼς δὲν ἔρχονταν κατὰ δῶ. Γιατὶ νάρθουν; Δὲ θάχαν νὰ μᾶς πουλήσουν τίποτα.

Ἐκεῖνη ἔκλεισε γροθιὰ τὰ δάχτυλά της κάνοντας τοὺς κόμπους τοῦ χεριοῦ της νὰ ζοωλιχτοῦν πάνω στὸ κοτσελὸ του, κι' εἶπε:—Δὲν τ' ἀφήνουμε;

— Μὰ δὲ σοῦ φαίνεται περίεργο;

— Ναί, ἀλλὰ δὲς τί ἔγινε τώρα. Τέλειωσε ὁ πόλεμος.

— Λένε.

— Τελείωσε. Εἶδες τί ἔγινε τὴν περασμένη βδομάδα.

— Ὁ μισός.

— Κι' ἡ διαφορὰ εἶναι μισὴ λοιπόν. Ἀπορεῖς; Δὲ λέω ὅτι ξέρω πὼς αἰσθάνεσαι. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ξέρω πὼς θὰ μποροῦσα νὰ αἰσθάνομαι. Δὲν μπορῶ νὰ μὴ σκέφτομαι, νὰ μὴν πιστεύω ὅτι ὁ κόσμος ἔγινε γιὰ τὴν εὐτυχία.

— Σώπα, εἶπ' ἐκεῖνος. "Ακου!... νὰ τὸ ποῦ ξανάρθε.

Ἀδράτες ἀχτίνες ἀπ' τὴ νύχτα κέντρισαν τ' ἀηδόνι στὴν πυκνὴ μαυρίλα τοῦ ἀγνωστου δέντρου του. Τὸ τραγοῦδησε δισταχτικὰ καθὼς τὸ πρᾶτο ἀηδόνι στὸν παράδεισο. Κι' ὅσο οἱ νότες ἀνάβουζαν ἀπ' τὸ στόμα του, τόσο ὅλα βυζιζόνταν στὴ σιωπή. Δὲν ὑπῆρχε τίποτα ἀπόλυτο ὅσο τὸ τραγοῦδι του. Τραγουδοῦσε ἀπὸ ἕνην πλανήτη, πὸ πέρα ἀπ' ὅσο φτάνει ἡ πεῖρα, ποσκαλώντας πόθους ποὺ τοὺς ἔστερνε πάλι πίσω κρυστάλλινους κι'αἰχμηροὺς. Ἡ Βιολέτα πῆρε τὸ χέρι της ἀπ' τὸ μέτωπο τοῦ φρέντ καὶ τόφερε γιὰ παρηγοριὰ στὸ δικό της. Εἶχε δίκηο, σκέφτηκε· δὲ νινήκαμε γι' αὐτό, δὲν μπορεῖμε νὰ ὑποθέσουμε τέτοιο πρᾶγμα. Ὁ φρέντ ἄγγιξε τὸ πόδι της, ψιχγνοντας γιὰ τὸ κουτὶ τὰ τσιγάρα, τράβηξε ἕνα, τὸ ἀνάψε. πῆρε μιὰ σταροφὴ πάνω ποὺς ἀγκῶνες του πιέζοντας τὴν κοιλιὰ του στὸ χῶμα. Εἶδε τάνθη τῆς σόριγγας ἀποτυπωμένα πάνω στὸ θάμνο.

Στὴ λίμνη κάποιο τσιγάρο ἔσβησε. Ρίχτηκε στὸ νερό, σὰν "Επειτ' ἀπὸ σύνθημα, ἀπὸ κάποιον ποὺ στεκότανε στὸ πεζοζύλι καμπύλες ἑνὸς καναπέ, τὸ ζευγάρι οἱ φωτογραφίες ποὺ κρέμονταν στὴν ἴδια ὁριζόντια ἐπιφάνεια, τὸ νευρικὸ ἀνεβοκατέβασμα ἑνὸς παπαγάλου στὸ κλουβί του, ἡ ἰσορροπία τῶν βάζων ἐπάνω στὶς γωνιακὲς ἐταζέρες καὶ τῶν πυραμίδων ἀπ' τὰ φεῦτικα φροῦτα στὶς φρουτιέρες τους, ὅλα φαίνονταν θαυμαστὰ ἔπειτ' ἀπ' ὅσα γίναν. Καὶ, πρᾶμα παράξενο, στὰ δωμάτια δὲν ἔβλεπες τοὺς νοικάρηδες· ἴσως σκέφτονταν ἔξω στὸ δρόμο κοιτάζοντας μ' ἀνοιχτὸ στόμα τὰ δικά τους παράθυρα. Στὴν ἀποψινή τους διάθεση οἱ κάμαρές τους μοιάζανε σὰ νάχαν φωτολουστεῖ στὴν αἴγλη τῆς τιμῆς τους. Καθέν' ἀπ' αὐτὰ ἔκλεινε τὸ δικό του δράμα—μιὰ στιγμὴ διανύκτιος, μιὰν ἀποκατάσταση ὅλων αὐτῶν τῶν ζωντανῶν—ἄφιχων πραγμάτων στὴ ζωή, στὴ λάμψη καὶ στὴν ἐπίδειξη. Μέσ' ἀπ' τὰ παράθυρα οἱ καθιστὲς λάμπες κ' οἱ κρεμαστοὶ γλόμποι ἐεχείλιζαν ζεστὸ φῶς μὲς στὸ χλιαρὸ σκοτάδι.

Τὰ κιόσκια, οἱ ἀξέβρες, ποθταν ἀκόμη στημένα, φάνταζαν ἀχρηστα, καθὼς ἔστεκαν ἀκαπόλυχτα. Βουβὰ καὶ σκοτεινὰ· Ὁ ἀστρεμένος διαβάτης θὰ μποροῦσε νὰ σκοντάψει πάνω τους· μοιάζανε ν' ἀνήκουν σὲ ἄλλην ἐποχή. Λίγο μέσα ἀπ' τὴν εἴσοδο τοῦ πάρκου, τρεῖς λεῦκες, ποῦταν ἀ

Κινέζικη ποίηση

Η ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τοῦ KONG-FOU-TSE (Κομφούκιου)
(551—479 π. Χ.)

Τὶς φλόγες τοῦ καλοκαιριοῦ
οἱ μαρμαρωμένες διώχνουνε τοῦ χιονοπάνου
τοὺς χιονισμένους κάμπους
διώχνουν τῶν λουλουδιῶν οἱ κάμποι.
Μὰ ἡ βγαίνει ἡ βασιλεύει
ὁ ἥλιος ἔτσι ἕνα μέγα ρόδο!
Ὁ θάνατος κάνει ἕνα βάλο γῆς τὸν ἄνθρωπο
κ' ἀπάνω του φτρώνει ἡ χλόη.
Καὶ ξέρω γιατ' ἡ ἀνάσα μας
εἶναι ἀναστεναγμὸς ποὺ δὲν τελειώνει...

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΗΓΚΙΠΙΣΕΣ

Τοῦ LA-KSOU-FENG
(3ος μ. Χ. αἰώνας)

Στὴ χώρα τοῦ Σίμ, τρεῖς πριγκήπισες
νέες κι' ὄμορφες
κάθονται σὲ λευκὸ ἀκρογιάλι.
Μὲ τὸ βλέμμα γυρεύουνε μιὰ βάρκα
ποὺ θὰ τὶς ὁδηγήσει πολὺ μακρυὰ
πέρα ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα
σ' ἕνα νησὶ ποὺ πρέπει νὰ ὑπάρχει
καὶ ποὺ οἱ γυναῖκες εἶναι εὐτυχισμένες.
Ἡ Θάλασσα εἶναι γαλάζια.

Στὴ χώρα τοῦ Σίμ, τρεῖς πριγκήπισες
ποὺ δὲν εἶναι πιὰ ὄμορφες καὶ νέες
κλαῖν ὄρθιες σ' ἕνα λευκὸ ἀκρογιάλι.
Ἡ Θάλασσα εἶναι γαλάζια.

Στὴ χώρα τοῦ Σίμ, τρεῖς πριγκήπισες
γριὲς κι' ἄφωνες
κάθονται ἀπάνω στὰ πόδια τους
σ' ἕνα λευκὸ ἀκρογιάλι.
Παίζουνε μὲ τὴν ἄμμο
καὶ μὲ τὴν ἄμμο λούζουν τὰ μαλλιά τους
θαρρώντας πὼς οἱ κόκκοι εἶναι τῆς ἄμμου
λουλούδια.
Ἡ Θάλασσα εἶναι γαλάζια.

ΟΙ ΔΥΟ ΑΥΛΟΙ

Τοῦ LI-TAI-PO (702—763 μ. Χ.)

Ἕνα βράδυ ποὺ τῶν ἀνθῶν ἀνάσανα τὰ μῦρα
στοῦ ποταμοῦ Κιάγκ τὸν ὄχτο
ὁ ἄνεμος μοῦφερε
ἑνὸς αὐλοῦ μακρυνοῦ τὸ τραγούδι.
Γιὰ νὰ τοῦ ἀποκριθῶ
ἔκοψα ἕνα κλαδὶ ἰτιᾶς
καὶ τὸ τραγούδι τοῦ αὐλοῦ μου
ἔσκισε στὰ δυό
τὴ μαγικὴ νύχτα.

Ὕστερα πιὰ ἀπ' τὸ βράδυ κεῖνο
κάθε μέρα
ὅταν ἡ ἐξοχὴ ἀποκοιμιέται
τὰ πουλιὰ ἀκοῦνε
δυὸ ἄλλα ἄγνωστα πουλιὰ
ν' ἀποκρίνονται τὸ ἕνα στὸ ἄλλο
σὲ μιὰ γλῶσσα
ποὺ καλὰ ἐννοοῦνε.

ΟΙ ΑΓΡΙΟΚΥΚΝΟΙ

Τοῦ LI-YI-HAN (806—832 μ. Χ.)

Ὁλονυχτὶς ἡ καταιγίδα ἀναδκύλιζε
τὴν ἀνθρακιὰ τῆς ὀδύνης μου.

Τὴν αὐγὴν ἔκατσα στὸ προσήλιο
ποὺ ἄλλοτε καρτεροῦσα τὸν πολυαγαπῶ.

Ἔβρεχε ἀκόμα καὶ δεντροκορμοὺς
κατέβαζε ἀφρισμένο τὸ ποτάμι,
τ' ἄνθη τοῦ κήπου ἀπόκαμαν
ἀπ' τὴν ἀμάχη μὲ τὴν καταιγίδα
καὶ δὲ μποροῦνε πιὰ νὰ σηκωθοῦνε.

Κάτω ἀπ' τὸ προσήλιο, δυὸ ἀγριοκυκνοι
κάθησαν νὰ γυαλίσουν τὰ φτερά τους.
Ἀπάνω τους ἀπίθωσα τὰ δάκρυά μου
γιὰ νὰ τὰ φέρουν στὸν πολυαγαπῶ.

Μετάφραση: ΑΡΗ ΔΙΚΤΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ

(Τὸ κατώτερο διδαχτικὸ προσωπικό)

Τῆς Ζωῆς ΡΑΛΛΗ-ΤΖΕΛΕΠΗ

Ὑπάρχει μιὰ μερίδα ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, ποὺ ἀν καὶ ἀνήκει στὴν ἀνώτερη, ἀνεγνωρισμένη, ἐκπαίδευση, ἐν τούτοις βρίσκεται σὲ πολὺ κατώτερη μοῖρα ἀπ' τοὺς λοιποὺς συναδέλφους τῆς μέσης καὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσης. Εἶναι τὸ λεγόμενο κατώτερο διδακτικὸ προσωπικὸ τῶν δύο Πανεπιστημίων μας. Καὶ λέγω ὅτι βρίσκονται σὲ κατώτερη μοῖρα, γιατί, ἐνῶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοι τῆς μέσης καὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσης εἶναι ὁπάλληλοι μόνιμοι καὶ μποροῦν, ἂν θέλουν, νὰ ἐργαστοῦν ἀπερίσπαστα γιὰ τὴ μόρφωση τῆς νεολαίας καὶ γενικὰ γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐκπαίδευσης, ἡ μερίδα αὐτὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἐργαστεῖ, ὅπως, αὐτὴ θὰ ἤθελε καὶ ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ θέση της, γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης.

Οἱ Βοηθοὶ καὶ οἱ ἐπιμεληταὶ στὰ δύο ἑλληνικὰ Πανεπιστήμια προσλαμβάνονται εἴτε χωρὶς διαγωνισμό, εἴτε, τώρα τελευταῖα, μὲ ἕνα τυπικὸ καὶ γελοῖο διαγωνισμό, στὸν ὁποῖο λαβαίνουνε μέρος μόνο ἐκεῖνοι ποὺ ἔνιωθη γνωστοὶ καὶ εὐνοούμενοι τῶν καθηγητῶν. Οἱ ἄλλοι, οἱ κοινοὶ θνητοί, θεωροῦν περιττὸ νὰ λάβουν μέρος, γιατὶ εἶναι βέβαιοι γιὰ τὴν ἀποτυχία τους, ἐφόσον δὲν τοὺς θέλει ὁ καθηγητής. Ἀλλὰ καὶ ἂν τολμήσουν νὰ πᾶνε, ἀποτυγχάνουν παταγώδως, γιατὶ ὁ καθηγητὴς μπορεῖ θαυμάσια νὰ ἀναδείξει τὸν εὐνοούμενο του σὰν καλύτερο μὲ διάφορα εὐκολονήτα μέσα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἑπομένως γίνει τὴ δυκατόπτοτα γιὰ μεγαλύτερη πρόοδο καὶ γιὰ συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ δουλειὰ κάθε νέος ἐπιστήμονας, ποὺ μπορεῖ ἐν τούτοις νὰ ἔχει ἀρκετὲς ἱκανότητες καὶ δρεξη γιὰ δουλειά. Καὶ ἀναδεικνύεται σὰν ἐπιστήμονας, φτάνοντας πολλὲς φορὲς μέχρι καὶ τὶς ἀνώτατες βαθμίδες τῆς πανεπιστημιακῆς ἐκπαιδευτικῆς κλίμακος, ἕνας οἱοσδήποτε πτυνιοῦχος, ἐπιστήμονας, χωρὶς καμιὰ ἱκανότητα, χωρὶς δρεξη γιὰ δουλειά, μὲ τὸ μόνο προτέρημα ὅτι εἶναι συγγενὴς ἢ φίλος ἢ ὁ ἄλλους λόγους εὐνοούμενος τοῦ καθηγητοῦ.

Ἀλλὰ ἂς ὁποθέσουμε πὼς καμιὰ φορὰ συμβαίνει καὶ τὸ ἐξαιρετικὸ γεγονὸς νὰ μὴ βρεθεῖ εὐνοούμενος τοῦ καθηγητὴ, ἀλλὰ νὰ πάρει τὴ θέση αὐτὴ ὁ νέος ἐπιστήμονας, ποὺ εἶναι γιοιᾶτος ἀπὸ ζῆλο καὶ δρεξη γιὰ δουλειά. Τότε δυὸ περιπτώσεις ὑπάρχουν:

1) Ὁ βοηθὸς ἢ ὁ ἐπιμελητής, ἀφοῦ ἐρναστεῖ δυελὰ ὁσιωμένο γονικὸ διάστημα καὶ καταφέρει νὰ μπεῖ στὸ νόημα τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ γίνει ἱκανὸς νὰ προσφέρει κι' αὐτὸς κάτι γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ κλάδου του, εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Ἐργαστήριο, γάνοντας τὰ μέσα γιὰ περισσότερη ἐργασία καὶ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, γιατὶ ὁ καθηγητὴς του, γιὰ ἕναν ὁποιοδήποτε λόγο, δὲν τοῦ ἀνανεώνει τὴ θητεία. Ἔτσι, ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ αὐτὸς πετιέται στὸ δρόμο, χωρὶς κανένα πόρο ζωῆς καὶ ἀνίκανος γιὰ ἄλλη ἐργασία, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶναι ἐξοικειωμένος ἀποκλειστικὰ στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ ἐξέλιξη καὶ ἡ πρόοδος τοῦ κλάδου του, σταματᾶνουν ἀπότομα γιὰ ἕνα ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα, ὅσο ἀκριβῶς χρειάζεται ὁ διάδοχός του γιὰ ν' κατατοπιστεῖ στὴ δουλειά. Ὕστερα ἀπὸ μερικὸ διάστημα ἀκόμη θὰ συνεχιστοῦν χωρὶς καμιὰ σειρὰ, χωρὶς καμιὰ ὁμοιομορφία στὸν ὁρόπο καὶ στὶς μέθοδες τῆς ἔρευνας καὶ τῆς μελέτης.

2) Ὁ βοηθὸς ἢ ὁ ἐπιμελητὴς εἶναι ἀναγκασμένος, ὅσο διαρκεῖ ἡ θητεία του, νὰ βρίσκεται στὴν ἀπόλυτη διακαιοδοσία τοῦ καθηγητῆ του ὄχι μόνο σὰν ἐπιστήμονας, ἀλλὰ καὶ σὰν ἄνθρωπος ἀκόμα. Εἶναι δηλαδὴ ὑπόχρεωμένος ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ νὰ τὸν «τιμᾶ» — ὄχι στὸ πεδίο τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ στὸ πεδίο τοῦ ἰδιωτικοῦ του βίου — ὅπως ἕνας κοινὸς ὑπηρέτης (π. χ. νὰ τοῦ φωλίζει, νὰ τοῦ κουδελάει διάφορα πράγματα σπίτι του, νὰ τρέχει γιὰ ἀτομικές του ὁποθέσεις κλπ.) κι' ἀπ' τὴν ἄλλη νὰ συμφωνεῖ ἀπόλυτα μαζί του σὲ ζητήματα ἐπιστημονικά, ἔστω κι' ἂν ἡ γνώμη τοῦ καθηγητῆ δὲν εἶναι ἡ σωστή. Ὁ νέος ἐπιστήμονας δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μπεῖ μέσα! Μπεῖκε γιὰ τὸ θέοδες, χωρὶς τὴν ἔγκριση τοῦ καθηγητῆ, ποὺ σὰν παλιότερος φέρνει πάντα ἀντίδραση σὲ κάθε τι τὸ καινούργιο. Τὶς περισσότερες φορὲς ὁ βοηθὸς ἢ ὁ ἐπιμελητὴς ὁπομένει ἔλεος αὐτὲς τὶς πιέσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς χωρὶς νὰ ἀντίδραση χωρὶς νὰ ἐξανίσταται καθόλου. Καὶ κατντᾶνει ἕνα ὑποζύγιο, ἕνα ρομπότ, ποὺ τὸ κουρδίζουνε καὶ ἐνεργεῖ χωρὶς νᾶχει καμιὰ δική του γνώμη ἢ ρωτοσδοκία. Ξέρει ὅτι ἡ τύχη του βρίσκεται στὰ ἥρια τοῦ καθηγητῆ του κι' ὅτι ἀλίνο ἀν τὴ δυσαρεστήσει ἕνας πιθανὸν σὲ ἕνα-δυὸ χρόνια νὰ βρεθεῖ στὸ δρόμο, χωρὶς δουλειὰ καὶ χωρὶς ψωμί. Σχεδὸν πάντα οἱ ἀνάγκες τοῦ βοηθοῦ ἢ τοῦ ἐπιμελητῆ εἶναι τόσο μεγάλες κ' ἡ οἰκονομική του κατάσταση τόσο οἰκτρή, ποὺ τρομᾶζει καὶ νὰ τὸ σκεφτεῖ ὁπόο. πὼς μπορεῖ νὰ βρεθεῖ χωρὶς θέση. Καμιὰ φορὰ εἶναι καὶ δικαιολογημένος στὴ στάση του αὐτή, γιατὶ πῶσ ἀπ' τὸ ἄτομό του κρύβεται ὁλόκληρη οἰκογένεια — μάνα, ἀδέρφια, γυναῖκα, παιδιά — ποὺ θὲν ἀντέχει ἡ ψυχή του νὰ τὴν ἀφήσει νὰ πεινάσει καὶ νὰ ἐξαλλιαθεῖ. Πολλὲς φορὲς ὅμως ἡ ὁπονοιὰ τοῦ βοηθοῦ ἢ τοῦ ἐπιμελητῆ ἐξαντλεῖται καὶ ἐρχεται σὲ σύγκρουση μὲ τὸν καθηγητὴ του. Ἡ σύγκρουση αὐτὴ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα ἢ τὴν ἀπογοήτευση τοῦ νέου ἐπιστήμονα καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς σεινῆς του προσπάθειας γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης, ὁπότε φτάνει κι' αὐτὸς στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὰ ποαηνοῦμενα ρομπότ καὶ ὑπαίνει στὴν διάδα τους, ἢ τὴν ἐξόρμιση τοῦ καθηγητῆ, ποὺ σὰν προϊσταμένος ἀπαγορεύει στὸν ἄλλον τὴν ἐφαπιουγὴ τῶν μεθόδων του ἢ τὸν ἐμποδίζει ἔμμεσα σ' αὐτὴν — στερώντας του τὰ ἀπαραίτητα βιβλία ἢ τεχνικὰ μέσα — ἢ, τέλος, τὸν διώχνει πειθαρχικὰ καὶ τὸν ἀπολύει, βρίσκοντας μιὰ ὁποιαδήποτε ἀφορμή. Κατὰ τὴν πειθαρχικὴ δίωξη, καὶ δίκηο νᾶνει ὁ ὁπάλληλος δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βοεῖ, γιατὶ στὸ Συμβούλιο ποὺ τὸν κρίνει δὲν παίρνει μέρος, ὅπως θάποεπε, ὀβτε ἕνας ὁπάλληλος ἰσότιμος μὲ τὸν δικαζόμενο, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ δεῖ καὶ νὰ κρίνει τὰ πράγματα ἀπ' τὴ σκοπιὰ τῶν συναδέλφων του. Ἀλλὰ μόνιον καθηγητές ποὺ κρίνουν τὰ πράγματα ἀκριβῶς ὅπως ὁ προϊστάμενός του.

Ἔτσι ἡ ἀλλιῶς, ἡ θέση τοῦ νέου ἐπιστήμονα εἶναι μειωμένη κι' αὐτὸ σὲ βάρος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐξέλιξῆς της, ἀλλὰ καὶ σὲ βάρος τῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευσης καὶ τῆς μόρφωσης τῆς φοιτητικῆς μας νεολαίας. Γιατὶ ὁ βοηθὸς ἢ ὁ ἐπιμελητής, ποὺ μένει 5-6 χρόνια μέσα σ' ἕνα Ἐργαστήριο, διδάσκοντας τοὺς φοιτητὲς κάθε χρόνο τὰ ἴδια πράγματα, ἀποχτᾶει διδαχτικὴ πεῖρα, ποὺ λείπει τελεῖως ἀπὸ τὸ νέο ὁποψήφιο ποὺ θὰ τὸν ἀντικαταστήσει καὶ ποὺ πολλὲς φορὲς δὲν ἔχει ἰδέαν διδασκαλίας. Μὲ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ παλιοῦ πεπειραμένου διασκάλου οἱ φοιτητὲς ὁμιλοῦνν ἀνυποκόγισα, γιατὶ ὁ καινούργιος, ποὺ δὲν ἔχει ἰδέαν διδασκαλίας, θὰ χρησιμοποιήσει αὐτοὺς σὰν πειραματικὰ ζωάρια, γιὰ νὰ τὴν ἀποχτήσει, θὰ μάθει, μὲ ἄλλους λόγους, σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ ἔκφραση, νὰ διδάσκει «στοῦ κασιδιᾶρη τὸ κεφάλι».

Πῶς λοιπόν, θὰ ἀναρωτηθεῖ κανεὶς, μποροῦμε νὰ ἐμποδίσουμε καὶ νὰ ἀποφύγουμε ὅλα αὐτὰ τὰ δυσάρεστα, ὑποστηρίζοντας αὐτὴ τὴ μικρὴ, ἀλλὰ ἐνδιαφέρουσα γιὰ ἕνα πολιτισμένο κρατικὸ μηχανισμὸ, μερίδα τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἡ ἑξῆς: «Μὲ τὴ μονιμοποίηση τῶν ὁπαλλήλων αὐτῶν». Καὶ τὴν κατάργηση τοῦ θεσιοῦ τῆς θητείας τῶν βοηθῶν καὶ τῶν ἐπιμελητῶν, ποὺ θὰ προσλαμβάνονται ὕστερα ἀπὸ αὐστηρότατο διαγωνισμὸ διεξαγόμενο ἀπὸ ἐπιτροπὴ ὁλόκληρη καθηγητῶν καὶ ἀνωτάτων κρατικῶν λειτουργῶν.

Ξέρουνε ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι οἱ κ. κ. καθηγηταὶ θὰ φέρουν ἔνσταση στὴν ἀπάντηση αὐτὴ καὶ ξέρουμε ἐπίσης, ὅτι τὸ ἐπιχείρημα, πάνω στὸ ὁποῖο θὰ βασίσουν τὴν ἔνσταση τους αὐτή, ἐπιχείρημα ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ «νεῦα» τῶν κ. κ. καθηγητῶν καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν δέχονται καμιὰ συζήτηση καὶ τοῦτο ἀπὸ ἀμέτρο ἐγωϊσμὸ καὶ συμφέρον, εἶναι ἡ περίφημη «θεωρία τῶν φυτωριῶν». Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία αὐτὴ πρέπει κάθε βοηθὸς καὶ κάθε ἐπιμελητὴς. ποὺ προσλαμβάνεται σὰν ὁπάλληλος στὰ Πανεπιστημιακὰ Ἐργαστήριαι, ἀφοῦ ἐργαστεῖ ὡρισμένο χρονικὸ διάστημα σὰν δάσκαλος καὶ σὰν ἐπιστήμονας μέσα στὰ Ἐργαστήρια αὐτά, νὰ παραγωρεῖ τὴ θέση του σὲ ἄλλους, ἀνελέλικτους ἀκόμα ἐπιστήμονες, γιὰ νὰ μορφωθοῦν κι' αὐτοί καὶ νὰ προσδοκοῦν μέχρις ἑνὸς σημείου, ὁπότε καὶ αὐτοὶ θὰ ἐγκαταλείψουν τὰ Ἐργαστήρια, γιὰ νὰ ἐξελιχθοῦν κι' αὐτοὶ σὲ ἀξιόλογοι ἐπιστήμονες καὶ ἱκανότητες καὶ διορίζονται πιὰ κανονικὰ σὰν δημόσιοι λειτουργοί, ποὺ ξέρουν ποιὸ εἶναι τὸ καθήκον τους κι' ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ ἐκτελέσουν, χωρὶς νὰ ἀγουν ἀνάγκη ὑπόδειξης ἢ καταναγκασμοῦ γι' αὐτό. Εἶναι ζήτημα ἀεριῶν θέσεων παραπάνω, ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ἐπιβαρύνουν καὶ πολὺ τὸν κρατικὸ ἢ τὸν πανεπιστημιακὸ προϋπολογισμό, ποὺ θὰ προσφέρουν δμως ἀνυπολόγιστη ὠφέλεια στὴν ἀνώτατη ἐκπαίδευση καὶ στὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης.

HSI-YA: Ὁ βοσκὸς (Σόγχρ. κινέζικη ξυλογραφία).

Ο ΛΟΓΙΩΤΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Τοῦ Κίμωνα ΛΑΣΚΑΡΗ

Μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ εἴκοσι ἕνα, ὁ Λαὸς τούτης τῆς Χώρας, ποὺ γίνηκε ὁλοκαύτωμα γιὰ τὴ λευτεριά του, δὲν ὁλοκλήρωσε τὸ διπλό του σκοπό. "Εδιωξε τὸν ξένο κατοχητή, ὄχι ὅμως καὶ τὸν ἐσωτερικό του δυνάστη ποὺ στραγγάλισε τὸ λυτρωτικό του κίνημα κι' ἀνάχωψε τὴν ὁρμητική του πορεία. Οἱ κοτσαμπάσηδες μίησαν τὸ λαό, περιφρόνησαν τὶς συνήθειές του, τὴ ζωή του καὶ τὸν εὐνοϊσμὸ πνευματικό, κόβοντάς τον ἀπ' τὶς παραδόσεις του, ἀπ' τὶς ζωογόνες του ρίζες π' ἀντλοῦσε τὴν ἐθνική του συνείδηση καὶ τὸν ἔκανε νὰ περάσει ἀδοῦλωτος μέσ' ἀπὸ αἰῶνες σκλαβιᾶς.

Περιφρόνησαν τὴν πιὸ γνώριμη καὶ πιὸ κοντινὴ ἱστορία τῆς φυλῆς, καὶ γιὰ νὰ ἐκμεταλλευτοῦν καὶ τὴν φρίκη τῆς Δόσης δραματίσαν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, μεταφυτεύοντας ἔτσι τὸν χριστιανικὸν αὐτὸ λαὸ σ' ἕνα παρελθὸν μακρινό, εἰδωλολατρικὸ καὶ νεκρό, γιατὶ εἶχε κλείσει τὸν κύκλο του κ' εἶχε δώσει στοὺς κατοπινοὺς αἰῶνες κάθε βιῶσιμό του στοιχεῖο.

"Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μισοθήκες, διόχτηκε, περιπαίχτηκε καὶ σὰν ἐπίσημη γλῶσσα καθιερώθηκε ἡ ἄψυχη καὶ πλαστὴ καθαρεύουσα. Ὁ λογιωτατισμὸς πλημμύρισε τὴ ζωὴ τούτης τῆς χώρας, δηλητηρίασε, νόθεψε καὶ γίνηκε τὸ γνώρισμα τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξης καὶ τῶν καλαμαράδων τῆς ἐπαρχίας.

Τὸν καιρὸ τοῦ εἴκοσι ἕνα, οἱ ἀρετὲς τοῦ ἀπ' τὴ βαθειὰ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδας βρίσκονταν στὸ ὁπόστραμα τούτης τῆς Φυλῆς, ἀγνοήθηκαν καὶ διδάχτηκε βίαια ἡ καταστρεπτικὴ προγονοπληξία καὶ καλλιεργήθηκε ἡ ἀσυνθετικὴ λατρεία καὶ ἡ ἀγνοη μίμηση τῶν ψυχῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαιότητας.

"Ἀρχιτέκτονες ξένοι στὸν παλιὸ τῆς χώρας αὐτῆς, προσκαλέστηκαν γιὰ νὰ χτίσουν τὴν Πρωτεύουσα, νὰ ἐτοιμάσουν τὴν ἀρχαιόπρεπη σκηνοθεσία, ἀ' ἀνάμεσα τοῦ θὰ ξαναζωντάνευε ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός, ἡ ἀρχαία τέχνη. "Ψψιστε Θεέ! "Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ στάθηκε πάντα καρπὸς πολιτισμοῦ, καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀντίθετα, σκηνοθέτησαν ἀρνιτεκτονικὴ γιὰ νὰ φτιάξουν τὸν πολιτισμό τῆς.

Καὶ τὸ δρᾶμα πῆρε τὸ δρόμο του. Πρὶν φτιαχτοῦν Δημοτικὰ σχολεῖα, χτίστηκε τὸ Πανεπιστήμιο. "Ἐποεπε νὰ καταπλήξουν τοὺς ξένους. "Ἐποεπε νὰ θαυμάσουν τὸ λαό. "Ἐπρεπε ἡ βιτρίνα νὰ λάμπει καὶ τὸ κατάστημα πιὸ μέσα ἂς ἦταν ἄβειο, βρώμικο καὶ φτωχό. Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ χτίστηκαν, μαζὶ μὲ τόσα ἄλλα, ἡ Βιβλιοθήκη, ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ Πανεπιστήμιο, μαρμάρινα, πλούσια κ' ἀστραφτερά. Σὲ μιὰν ἀρχιτεκτονικὴ φεύτικη, νοθευμένη καὶ κουπαστική, πδχει τόση σχέση μὲ τὸ δρόμο τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητας, ὅση σχέση ἔχει ἡ γλῶσσα τῶν καλαμαράδων τῆς ἐποχῆς, μὲ τὸ ὅσος καὶ τὴ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνα. Τὰ κτίρια αὐτά, σὰ τραγικὴ παρεξηγεμένα μὲ τὸ γύρω ρυθὸ τῆς ζωῆς, τὸν ἀγραμματισμὸ καὶ τὸν ὁποσιτισμὸ τῆς βασανισμένης αὐτῆς χώρας, ποοκλιτικὰ καὶ κενόδοξα, στιβεγνωμένα τόσο κοντὰ τόνα σ'ἄλλο, μοιάζουν σήμερα πεοίπτερα, ἀπομεινάρια ἀπὸ διεθνῆ Ἔκθεση περασμένων καιρῶν.

"Ἀπ' τὸ κεφάλι μυρίζει τὸ φᾶρι. Ὁ λογιωτατισμὸς ἄρνισε τὸ φθοροποιὸ Ἔργο του, κι' ὅλοι χτίζαν τὰ σπίτια τους, μικρὰ καὶ μεγάλα. Στὸ ἴδιο καθαρευουσιάνικο πνεῦμα κι' ἀντιγράφοντας βάζαν κομμάτια ἀπ' τὸν Παθενόνα, κολῶνες ἀπ' τὰ Ποσπόλαια, φατνώματα, πορτοσὲς κι' ὅ.τι τόνει. μ' ὅ.τι καλὸ ἢ ψεύτικο ὀλικό, ὅπως-ὅπως, ἀρκεῖ νὰ μοιάζει ἀρχαῖα. Περίφημα Ἔργα λαϊκῆς τέχνης περιφρονήθηκαν καὶ γκρεμίστηκαν κ' ἡ Ἀθήνα στὸ τέλος, ἔξω ἀπὸ μετρημένα παραδείγματα, ἔδειχνε κακὸ ἀποσαϊκό, ἀπὸ παλιοὺς ψεύτικους ρυθοὺς σὲ ροκοκὸ κι' ἀνανέντιση. Ἐκτὸς ἀπὸ μετρημένα παραδείγματα, γιατὶ στὸ σίφουνα αὐτὸν τοῦ λογιωτατισμοῦ, ἐενκαρίζει συνκινητικὰ ἡ μορφὴ τοῦ Κλεάνθη, ποὺ θυσιάσθνε μὲ παραδόσεις ἀπ' τὴ χώρα αὐτή, ἀνήσυχος κι' ἀναζητητής, κυνηγημένος ἀπ' τὸ λογιωτατισμό, ἀφῆκε τὸ ἀρχιτεκτονικό του Ἔργο σὰ μιὰ χτισμένη διαυαστιοῖα στὸ παραστράτημα τοῦ καιροῦ του.

"Ὅπως περιφρονήθηκαν οἱ παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Ἔτσι καὶ τὰ χιλιοτραγουδισμένα δείγματα τῆς Ἀττικῆς, ἀγνοήθηκαν, καὶ τὰ μεγάλα κτίρια πλατισιώθηκαν μὲ κήπους σὲ ξενικὰ σνέδια καὶ φυτεύτηκαν φοίνικες. Γυρτάζετε τοὺς μπρὸς στὴ Βιβλιοθήκη καὶ στὸ Μουσεῖο, στέκουνται ξένοι, παράφωνοι, μελαγχολικοί, ἐξόριστοι ἀπὸ τροπικὲς χώρες. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς νοθείας, καρπὸς τοῦ ψεύτικου λογιωτατισμοῦ, κατάκλυσε σιγὰ-σιγὰ τὸ Λυκαβηττὸ κι' ἀνέβηκε ὡς τὴν Ἀκρόπολη μὲ τὰ πεῦκα ποὺ φυτεύτηκαν ἄστοχα κι' ἀνιστόρητα. Οἱ πευκόφυτες αὐτὲς περιοχὲς μένουν ἔξω ἀπ' τὸ νόημα τῆς πλαστικῆς καὶ χρωματικῆς ὁμορφιᾶς ποὺ ἔχει ἡ ξηρότητα τοῦ ἑροῦ βράχου. Τὸ πυκνὸ πράσινο τῶν πεύκων, σὰν σκοῦρο μπάλωμα, κόβει τὴν ἑνότητα τοῦ τοπίου, δίνοντας τὴν ἐντύπωση ἀγνοσύης εὐρωπαϊκῆς κάρποστάλι.

"Ἡ εἰκόνα πρέπει ν' ἀναπαύει. Μὲ προσοχὴ καὶ περίσκεψη ἂς ἀραιώσουν τὰ πεῦκα κι' ἂς φυτευτοῦν ἀβάνατα κ' ἐλαιόδεντρα. Ἡ Ἑλλὰ εἶναι τὸ ἱερὸ δέντρο τῆς Ἀττικῆς, ποὺ τὸ σχῆμα, ἡ ἱστορία καὶ τὸ χρῶμα του ἐνταιριοῦνται μὲ τὴ τούτη τὴ γῆ. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πιστεύει τὴν ἑλιὰ σύμβολο τῆς εὐτυχίας τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς ἀγιότητας.

Τὸ ἴδιο πνεῦμα τῆς ἀρχαιοπληξίας ξεχύθηκε καὶ στὸ Νεκροταφεῖο. Τὸ ἴδιο δνειρο, νὰ ξαναζήσει ὁ ἀρχαῖος Κεραμεικός. Καὶ γιὰ τοὺς χριστιανοὺς χτίζονταν εἰδωλολατρικὰ μνήματα καὶ μνημεῖα. Κολόνες, ἀετώματα, Μαυσωλεῖα, ὡς καὶ τὸ μνημεῖο τοῦ Λυσικράτη, ἀραδιάστηκαν, κι' ὁ ἀπαραίτητος Βυζαντινὸς Ναὸς ξεχωρίζει στὴ μέση παράφωνα. Στοὺς διαδρόμους τοῦ Νεκροταφείου, τῆς παραδεῖσας αὐτῆς τοῦ Κεραμεικοῦ, περιφέρονται οἱ παπάδες τῆς χριστιανοσύνης μὲ τὰ βυζαντινὰ τους ἄμφια, σὰν φαντάσματα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς, σὰν περιηγητὲς μιᾶς ξένης χώρας.

Καὶ στὶς μέρες μας τὸ νέο κατόρθωμα. "Ἐνα ἀκόμα δείγμα ἀπὸ νοθεία: καὶ λογιωτατισμό. Ὁ Τάσος γιὰ τὸν Ἀγνωστο Στρατιώτη. Πόλεμος ὁλόκληρος γιὰ τὴ θέση. Καὶ τὸ Μνημεῖο στοιωᾶχτηκε μέσ' στὸ κέντρο, στὸν τοῖχο μιᾶς στενάχωρης αὐλῆς, πτιγμένο, χωρὶς γύρω ἀτιδόφαρσα. "Ἐφεραν τὸ μνημεῖο στὰ πόδια μας, ἐνῶ θάπρεπε τὰ πόδια μας νὰ πάγαιναν στὸν Ἱερὸ Τάφο, πλατισιάνον ἀπὸ κάποιο ἤρειο. Ἱστορικὸ καὶ συμβολικὸ κοιμιάτι τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Τάφος μέσ' στὴν τύρδη τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ξεθόριασε ἀπ' τὴ σφορὰ τῆς ἐπικοινωνίας. "Ἐξοικειοθήκανε τόσο μ' αὐτόν, ποὺ δὲ συγκινεῖ. "Ἐγινε στάση τῶν τραῦι καὶ μέρος γιὰ τὰ ραντεβοῦ μας. Ὁ στρατιώτης, ἀν κι' ἄγνωστος, γίνηκε γνωστή, ἀνάγλυφη μοοφὴ κ' οἱ καθαευουσιάνοι τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὸν ἔκαμαν ἀρχαῖο, γυμνό, μ' ἀσπίδα καὶ κράνος. Σύμβολο νεκρό, π' ἀντὶ νὰ ἐμπνέει, ἀπαγορεύει μελογολεῖ. Στρατιώτες ἀπ' ἀρχαῖες ἀσπίδες. Ὁνόματα ἀπὸ πόλεις, γραμμένα καὶ κομμένα μ' ἀρχαῖο τρόπο κι' ἀρχαῖα ἀκανθόνητα ρητά. Ὅλα μαζὶ κατακλύζουν τὸ χῶρο. Ὁ "Ἀγνωστος Στρατιώτης γίνηκε σὲ μιὰ ψεύτικη, καθαρευουσιάνικη καὶ μὲ Δυτικὸ πνεῦμα νοθεμένη ἀρχαῖο τρόπο κι' ἀρχαῖα ἀκανθόνητα ρητά. Ὅλα μαζὶ κατακλύζουν τὸ χῶρο. Ὁ "Ἀγνωστος Στρατιώτης γίνηκε σὲ μιὰ ψεύτικη, καθαρευουσιάνικη καὶ μὲ Δυτικὸ

ΠΡΟΚΑΤΑΒΟΛΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Τοῦ Ἠλία ΖΙΩΓΑ

Ἀνάμεσα στοὺς καλλιτέχνες, κυκλοφόρησεν, αὐτὲς τὶς ἡμέρες ἡ πληροφορία, ὅτι ἡ Διεύθυνση Καλῶν Τεχνῶν τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, ἑτοιμάζεται νὰ ὀργανώσει τὴν πρώτη Πανελλήνια Ἔκθεση, μετὰ τὸν πόλεμο. Ἡ πληροφορία, καθὼς εἶναι φυσικό, σχολιάζεται ποικιλότροπα, μὰ ὅλοι συμφωνοῦν, πὼς μιὰ τέτοια ἔκθεση, ποὺ νὰ ἐμφανίζει ὅλες τὶς σχετικὲς δυνάμεις τοῦ τόπου θὰ συγκεντρώσει τὸ ἐνδιαφέρον ὁλόκληρου τοῦ διανοουμενικοῦ κόσμου τῆς χώρας. Δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι ἔτσι θὰ συμβεῖ, ἂν ἀντιπροσωπευταῖν ὅλοι οἱ καλλιτέχνες — ὅσοι ἔχουν κάτι νὰ παρουσιάσουν. Ὑποτίθεται ὅτι θὰ λάβουν μέρος, φυσικά, ὅλοι, ἢ σχεδὸν ὅλοι οἱ ζωγράφοι, οἱ γλύπτες, χαράκτες καὶ διακοσμητὲς, — κάπου 400 ἀρτίστες δηλαδή, ἐγγεγραμμένοι στὸ Καλλιτεχνικὸ Ἐπιμελητήριο. Ἂν ἑπομένως ἐκθέσουν ὅλοι τους ἀπὸ ἕνα ἔργο ὁ καθένας, ἢ δυό, ὅπως συνηθίζεται, τότε, στὴν πρώτη πανελλήνια καλλιτεχνικὴ ἔκθεση, θὰ συγκεντρωθοῦν πολὺ περισσότερα ἀπὸ 500 ἐκθέματα. Τὸ πρᾶγμα, δὲν στερεῖται κάποιας γενικότερης σημασίας, κι' ἀπ' αὐτὴ, τὴν ποσοτικὴ ἄποψη, ἂν καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἐνδιαφέροντος, δὲν εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸν ἀριθμό, μὰ μὲ τὴν ποιότητα! Κι' εἶναι φυσικὸ τοῦτο, γιὰ ὅλους τοὺς γνωστοὺς λόγους, μιὰ καὶ πρόκειται γιὰ ἔκθεση Τέχνης. "Ὁμως ὑπάρχει κι' ἕνας ἄλλος, καινούργιος λόγος, ποὺ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ συγκεντρώσουμε καὶ περιορίσουμε τὸ ἐνδιαφέρον μας μονάχα στὴν ποιότητα — ὁ Πόλεμος!

"Ὑστερ' ἀπὸ σιωπὴ ἕξη χρόνων κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ὁποίων ἔγινεν ἡ μεγαλύτερη, σὲ ἔκταση καὶ βάθος, κοινωνική, πολιτικὴ κλπ. ἀναμόχλευση τοῦ κόσμου, μιὰ διαφοροποίηση δηλαδὴ ἄνευ προηγουμένου — γεγονὸς ποὺ τὸ ἔζησαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἑπομένως κι' οἱ καλλιτέχνες —, εἶναι φυσικὸ νὰ γεννηθοῦν σόλους μας, σόλους τοὺς φιλότεχνους, κάποια ἀλληλοσυγκρουόμενα συναισθήματα, ὅπως ἡ περιέργεια, ἡ ἐμπιστοσύνη, ὁ φόβος, ἡ ἀγωνία κι' ἡ ἀνησυχία, ἡ πίστη κλπ., σχετικὰ μὲ τὸ τί μπορεῖ νὰ ἐμφανίσει μιὰ σημερινὴ πανελλήνια Ἔκθεση, ὕστερ' ἀπὸ ἀναγκαστικὴ ἐγκατάλειψη τῆς Τέχνης — ἐγκατάλειψη ποὺ βάσταξε ἕξη ὁλόκληρα χρόνια. Βλέπετε, μεσολάβησεν τὸ παγκόσμιο μακελὶὸ ποὺ ὀργάνωσαν οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις τοῦ κόσμου, ὁ ἰταλικὸς φασισμός, κι' ἡ βελτιωμένη τοῦ ἔκδοση ποὺ εἶναι ὁ χιτλερισμός. Μοιραία συνέπεια τῆς μεσολάβησης τούτης, ἡ ἀναστολὴ κάθε ὑγιαίας ἐνέργειας καὶ πράξης τοῦ Ἀνθρώπου, ἀφοῦ τὸ Πνεῦμα καταδιώχτηκεν ἀπηνῶς ἀπὸ τοὺς Ναζῖδες, πού, καθὼς ὁ Σαβοναρόλα τὸν καιρὸ τοῦ Μεσαίωνα, ἔκαιγαν τὰ βιβλία στὶς δημόσιες πλατεῖες. Μὰ νὰ ποὺ ἡ φρικιαστικὴ αὐτὴ μεσολάβηση, εἶχε καὶ τὴν καλή της πλευρά! Ἔδωσε στοὺς ἀνθρώπους τὴ μοναδικὴ εὐκαιρία, νὰ δοῦν καὶ ν' ἀντικριστοῦν τὰ ποικίλα κοινωνικὰ φαινόμενα, μένα μάτι λιγώτερο ρωμαντικὸ κι' ἰδεαλιστικό, καὶ περισσότερο λογικό, σοβαρὸ καὶ προσεχτικὸ — μένα μάτι καθαρὰ ρεαλιστικό. Ἀφοῦ λοιπόν, αὐτὴ τὴ στοιχειώδη ἐνέργεια, τὴν ἔκαμε ἤδη, κάθε θνητός, ὁσοδήποτε ἀφανὴς κι' ἄσημος κι' ἂν εἶναι, κατὰ φυσικὸ λόγο, τὴν ἔκαμαν κι' οἱ πνευματικοί τους ἡγέτες — οἱ ἄνθρωποι τῆς Τέχνης. Στὴν πρώτη λοιπὸν πανελλήνια ἔκθεση, θὰ σπεύσουμε ὅλοι μας, νὰ δοῦμε. ποιὰ στάση τηροῦν οἱ καλλιτέχνες μας, μπροστὰ στὴ ζωή, καὶ κατὰ ποιὸ τρόπο τὴν μετουσιώνουν καὶ τὴν ἐκφράζουν αὐτὴ τὴ στάση!

Βέβαια, δὲν περιμένουμε ἀριστουργήματα, ἀν καὶ κάτι τέτοιο δὲν ἀποκλείεται καθόλου. Μὰ εἶναι σίγουρο, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, πὼς ἡ ἔκθεση τούτη ποὺ σχεδιάζεται, (καὶ ποὺ κάποτε θὰ γίνει), θὰ παρουσιάσει πολλὲς ἐκπλήξεις... Θ' ἀποκαλύψει καινούργια ὀνόματα. Θὰ ἐπιβάλλει ἄλλα, ἤδη γνωστὰ· τέλος, θάπουσύρει τὴν ἐχτίμησή μας, κι' ἴσως καὶ τὸ θαυμασμό μας, ἀπὸ κάποια ἄλλα... Αὐτό, ἰσχύει φυσικά, γιὰ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ Πνεύματος. Τόσο γιὰ τὰ ζράμματα καὶ τὸ Θέατρο, ὅσο καὶ γιὰ τὴ Μουσικὴ κτλ. Σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς μάλιστα, εἶδαμε τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς βαθεῖας αὐτῆς ἀλλαγῆς ποὺ κιόλας συντελέστηκε! Δὲ μιλῶ βέβαια γιάλλες χῶρες ὅπου τὸ φαινόμενο ἐμφανίζεται σὲ πολὺ μεγαλύτερη κλίμακα — μὰ γιὰ τὸν τόπο μας. "Αλλωστε τὸ πρᾶγμα κάπως διαφέρει προκειμένου γιὰ τὶς εἰκαστικὲς τέχνες. Καὶ τοῦτο, γιατὶ στὴ ζωγραφική, στὴ γλυπτικὴ καὶ στὴ χαρακτικὴ, ἐκεῖνο ποὺ ἔχει νὰ μᾶς διηγηθεῖ ὁ καλλιτέχνης, μᾶς τὸ ἱστορεῖ ἀπ' εὐθείας, καὶ μὲ μιὰ γλῶσσα κοινὴ σόλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀνεξάρτητα τόπου καὶ χρόνου. "Αν συνεπῶς, ἡ ὅρασή μας εἶναι γυμνασμένη καὶ ἐξοικειωμένη στὴν παναν θρώπινη γλῶσσα τῶν σχημάτων πρῶτα καὶ τῶν χρωμάτων κατόπι, (κι' ὅταν πρόκειται γιὰ ρεαλισμό, αὐτὴ ἡ ἐξοικείωση μπορεῖ καὶ νὰ λείπει ἀφοῦ ὁ κάθε ἄνθρωπος, ὅσον ἀπαίδευτος κι' ἂν εἶναι, φύσει εἶναι προετοιμασμένος στὸ νὰ χαίρεται τὸ Ὡραῖο), θὰ καταλάβουμε καὶ θὰ νοιώσουμε τὸ καινούργιο μήνυμα τοῦ κάθε καλλιτέχνη — ἂν μᾶς φέρνει κάτι τέτοιο! "Ομως, διερωτόμαστε, εἶναι δυνατόν, μέσα σὲ 400 περίπου καλλιτέχνες ποὺ εἶναι πάνω - κάτω, ὅλοι οἱ ζῶντες ζωγράφοι, γλύπτες, χαράχτες καὶ διακοσμητές, νὰ μὴ βρεθοῦν μερικοί, ποὺ θὰ μᾶς δείξουν, πὼς ὄχι μονάχα σκέφτηκαν πάνω στὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς, ὅπως τὸ διαμορφώνει τὸ ἐπικρατοῦν καινούργιο παγκόσμιο πνεῦμα, μὰ πὼς, ἀκόμα, ἐθγαλαν, ἀπ' αὐτὴ τὴ θεώρηση, τὰ σωστὰ συμπεράσματα; Ἀσφαλῶς, ὄχι!

Βέβαια, οἱ πολλοί, εὐδαιμονες καὶ πανευτυχεῖς μέσα στὴν «ἄγιαν ἀφέλειαν» τους, θὰ συνεχίσουν τὸ χιλιοειπωμένο καὶ γιὰ τοῦτο βαρετὸ κ' ἀκατανόητο τροπάρι τους — νὰ ζωγραφίζουν ματωμένες δύσεις, καὶ λευκὲς μαργαρίτες μέσα σὲ παράξενα βάζα... Μὰ αὐτοί, δὲν ἐνδιαφέρουν! Μᾶς ἐνδιαφέρουν οἱ ἀληθινοὶ καλλιτέχνες — αὐτοὶ δηλαδή, ποὺ πιστεύουν ὅτι ἡ Τέχνη, εἶναι ἡ καλλίτερη καὶ πιστότερη ἔκφραση τῆς ζωῆς. Αὐτοὶ οἱ καλλιτέχνες, δὲν μπορεῖ, παρὰ νὰ ἔθγαλαν τὰ συμπεράσματά τους ἀπὸ τὸ φοβερὸ τυφῶνα ποὺ πέρασε πάνω ἀπὸ τὴ φλούδα τῆς κατακαϋμένης καὶ ταλαίπωρης Γῆς μας.

Τὰ συμπεράσματα τοῦτα λοιπόν, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ περιμένουμε νὰ δοῦμε στὴ σχεδιαζόμενη πρώτη Πανελλήνια Ἔκθεση, μετὰ τὴν «ἀπελευθέρωσή» μας...

ΤΗ ΒΡΑΔΥΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν σελ. 35)

"Ἀρχισε νὰ κάνει τ' ἀηδόνι, κι' ἡ παρέα κάπως ἀνακουφισμένη γέλασε καὶ, γελῶντας, ἐχεμάχρυσε ἀπ' τὴ γέφυρα πρὸς τὴν ξέφραγη πόλη τοῦ πάρκου.

Ὁ κλέφτης, ὅπως τὸν εἶπε τ' ἀγόρι, δὲ θέλησε μ' ὅλ' αὐτὰ νὰ χάσει τὴ σειρὰ τοῦ τραγουδιοῦ. Στάθηκε κοιτάζοντας γύρω του καὶ προσπάθησε νὰ ἐκτιμήσει τὴν ἐντύπωση τῆς μελωδίας στοὺς ἄλλους. "Απ' τὴν πλευρὰ αὐτὴ εἶταν πάγκοι ποὺ θέλεπαν στὴ λίμνη ἀπ' τὸ μάκρος ἑνὸς ἀσφαλτοστρωμένου δρόμου: κάθε κάθισμα χανόταν στὸ σκοτάδι ποὺ ἄπλωνε πάνω τὸν ἡ σκέπη ἑνὸς δέντρου. "Ἐξω κ' ἐκεῖ μπορούσες νὰ δεῖς ὅτι κανένας πάγκος δὲν εἶταν ἄδειος κ' ἡ φυσικὴ ἔνταση τῆς κάθε σιωπῆς εἶταν ἐνοχλητικὴ γιὰ τὸ νευρωτικὸν αὐτὸν ἄνθρωπο. "Ἀπὸ τότε ποὺ βγάλανε τὰ κάγκελα δὲν ἔπαψε ν' ἀναλογίζεται ποιὲς θὰ μποροῦσε νὰταν οἱ συνέπειες, ὅπως δὲν εἶχε πάψει νὰ ἐπισκέφτεται τὴ νυστερινὴ πάρκα. Τώρα ἔνας μεγάλος σκοῦος, σὰν ἕνα κακὸ πνεῦμα, τὸν προσπέρασε τρέχοντας ὀπίσω μακρὸς ἀπ' τὰ καθίσματα, μὲ χαμηλωμένο τὸ κεφάλι, καὶ μὲ τὴ σκιὰ του ἐπάνω στὸ γκρίζο φόντο τῆς λίμνης. "Ὁλον αὐτὸν τὸν καιρὸ, τὸ ἀηδόνι ποτὲ σταματοῦσε πότε θ'ρθεῖ.

"Ἐν' ἀμάξι, ἄρμα ἀπὸ ἐκτυφλωτικὸ φῶς, ἔφερε βόλτα τὸ δρόμο ποὺ περιτριγύριζε τὸ πάρκο. Τὰ μπροστινὰ του φῶτα λούσαν τοὺς πάγκους.

Στὸν πρῶτο, δυὸ μεσόκοπες μὲ ἐξαστρουλιάρικα παλτὰ καθόνταν αὐστηρὲς καὶ ἄκακες. Τὰ φύλλα πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους λαμπάδιασαν μιὰ στιγμὴ: σὰν ἀπὸ ἔνστικτο καὶ οἱ δυὸ σηκώσανε τὰ χέρια τους στὰ βαθουλωμένα πρόσωπά τους ὥσπου τ' ἀμάξι ἔφυγε.

— "Ἐ, αὐτὸ παράτανε, εἶπε ἡ μιὰ Πάει. Σίγουρα θὰ πέταξε.

— Ἠθημένε, εἶχε πάει καὶ πρίν.

Τὸ ἀηδόνι, τριλίζοντας κοιτήτρα, στάλαξε νότα-νότα πάλι τὸ τραγοῦδι.

— Κάνει κρύο, εἶπε ἡ μιὰ γέρνοντας μπρὸς γιὰ νὰ τυλίξει καλὰ μὲ τὸ ξαστρουλιάρικο πανωφόρι τὰ γόνατά της. Πᾶς πηγαίνουμε τώρα σπίτι;

— Ναί, καὶ πᾶς μπαίνουμε;

Καθὼς σηκώθηκαν, πρόσεξε πὼς ἡ φωνὴ τῆς συντρόφου της ἦταν τώρα πιὸ σταθερή: «Χώρι' ἀπὸ τ' ἄλλα εἶναι πολὺ νωρίς. Πάρα πολὺ νωρίς, ὄστερ' ἀπόναν τέτοιο πόλεμο. Ἀκόμα κ' ἡ Νίκη πέφτει σχεδὸν πολύ. Δὲν Ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἀηδόνι τὴν ἔδια βδομάδα. Θάταν πολὺ καλύτερο νὰ μὴν ἔνιωθε ὁ κόσμος τροπὴ ἰσορροπήσει. Ὄτι χρειάζεται πρῶτα εἶναι νὰ μποῦνε ὅλα σὲ τάξη.

— Πόσο συμφωνῶ, εἶπε ἡ Μαίρη κοιτάζοντας πίσω στὴ Λίμνη. Μπορεῖ ὅμως νὰ ζήσει ὁ ἄνθρωπος δίχως ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει;

Τώρα τὰ φωτισμένα παράθυρα δὲν ἦταν ὅλα ἄδεια: σκιὲς ἀκροατῶν τὰ εἶχαν μαυρίσει. "Ἴσως δὲ θὰ μποροῦσαν ὅλοι ν' ἀκοῦνε μερικοὶ εἶχαν πλησιάσει σ' αὐτὰ ἀπ' τὴν ἐπίγνωση μόνο πὼς κάτι συνέβαινε. Σὲ διαλείμματα, οἱ θόρυβοι τῆς προχωρημένης νύχτας μέσα κ' ἔξω ἀπ' τὸ Λουδίνο, ἔπαιγαν κάθε ἄλλον ἦχο. Ἕνα ἐνάντιο ρεῦμα ἀπὸ κόσμο ποὺ δὲν ἤξαρε τίποτα γιὰ τ' ἀηδόνι, πλάκωσε σὲ κύματα, κασᾶς ἐχεχλίσε ἀπ' τὶς ταβέρνες καὶ τὰ σινεμὰ γύρω στὸ πάρκο καὶ τράβηξε βορεινὰ γιὰ τὰ σπίτια τῶν σφιξιζόντων καὶ γελάντων. Αὐτοὶ ἐνόχλησαν τοὺς ἄλλους ποὺ βγήκανε ν' ἀκοῦσουν πάνω στὰ μπαλκόνια τῶν παντγυριάτικων σπιτιῶν, πιὸ πέρα κι' ἀπ' τὸ πάρκο, ποὺ πολλὰ ἀκόμη σωπαίνανε.

Περαστικὰ ἀμάξια ἐστείλαν παιχνιδιστὸ φῶς πάνω στὶς γλιμέτες γέμισε κοκλίνες καὶ ἀργὲς λάμψεις στοὺς καθρέφτες τῶν ἐγκαταλελειμμένων ἀπὸ ὄρες σαλονιῶν, πίσω ἀπ' τὰ μπαλκόνια. Βασανιστικὲς θύμησες ἀπὸ μπλὲ βελοῦδένιες νύχτες ἢ ἐντυπώσεις ἀπ' τὴ Βιέννη ἄρχισαν νὰ σωριάζονται πίσω. Ἀπὸ κάποιο μπαλκόνι ἕνας γέρο-ξεντέλμαν, βαθιὰ βέβαιος γιὰ τ' ἀηδόνι ὄστερ' ἀπὸ μερικὲς νότες, κλείστηκε μέσα νὰ γράψει μιὰν ἐπιστολὴ ποὺ θάτανε πρῶτη μὲ τοὺς «Τάμες». "Ἀμηλά, σ' ἕνα δωμάτιο, στὴ φάτσα ἑνὸς ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα αὐτὰ σπίτια, μιὰ νέα γυναῖκα ξύπνησε βρισκοντας νὰ στέκεται στὴ μέση ἑνὸς καλιοῦ. Σχυνὰ τὴς ἀηδόνες νὰ ξυπνᾶει ἔτσι, γι' αὐτὸ δὲν ἐζαφνιάστηκε· ὅμως ἀναρρωτήθηκε, σε ποιὸ δωμάτιο ν' ἄνθρε τὸ χαλί αὐτὴ τὴ φορά. Ὑπῆρχαν ἐδῶ δυὸ παράθυρα ἀπ' ὅπου ὁ οὐρανὸς δὲ φαινόταν τόσο σκοτεινός. Δὲν κατάφερε νὰ προσδιορίσει τὴ θέση τοῦ κρεβδατιοῦ ποὺ ἄφησε ἐνὸ κομοτάν: μποροῦσε νὰταν ὁ πουδήποτε. Φοβήθηκε νὰ κινηθεῖ προτοῦ ἐρθει ἐντελῶς στὸν ἑαυτό της — καὶ ὅπως συνέβαινε πάντα, μιὰ ἐλπίδα ἔφερε στὸ νοῦ της, ὅτι ὁλόκληρη ἡ περασμένη χρονιὰ μπορεῖ νὰ ἤτανε μόνο ὄνειρο κι' ὅτι ἴσως ἕνας ἀκόμη πλάγιαζε κ' ἀνάπνεε σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ δωμάτιο ἔχοντας ἐπιστρέψει ἀπὸ κάπου, ἢ ἕνας ποὺ ποτὲ δὲν εἶχε φύγει. Μὰ σ'αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲ θ'ἀφηνε τὸ κρεβδάτι τους.

Τὸ τηλεγράφημα τῆς ἐχάνφερε τὸ συνήθειο ποὺ εἶχε νὰ περπατεῖ στὸν ὅπνο τῆς. Γῆ λέγανε "Ορσολα· ἔτσι, ὅταν ἦταν πέντε ἢ ἕξη χρονῶ κάποιος τῆς ἔδωσε τ' "Ὀνειρο τῆς Ἀγίας "Ορσολας, μιὰν εἰκόνα ποὺ στάθηκε ἡ αἰτία νὰ γίνει καθὲ τόσο ὁ ἄγγελος στὰ σπίτια τοῦ κρεβδατιοῦ της: ἀσπνοι κάτοτες γλύτωσε ἀπ' αὐτὸ κιόλας τὸ ἔξαιρε, παιδοντας νὰ τὸ ἔχει στὸ γιὸ τῆς ἀκόμα καὶ σὰ διασκεδαστικὴν ἱστορία. Κατόπιν, τὴ νύχτα ποὺ πῆρε τὸ τηλεγράφημα βρέθηκε μέσα ὁ ἄγγελος μάλλον πορὰ ἡ Ἀγία "Ορσολα. Ἡ τρομάρα της ἦταν μήπως ἔρχόταν καὶ τὴν ἔδοισκεν προτοῦ ἐγκτήσει καὶ τὴν ὁδηγοῦσαν πίσω σπὴς Ἅγ."Ορσολας τὸ στενάχωρο σχῆμα. Ὁ φόβος αὐτὸς τὴν ἔκανε νὰ μὴ μένει ποτὲ κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια στεγη γιὰ πολὺν καιρό, θέλοντας πάντα νὰ βρίσκεται σὲ ἀποδεκτὸ χέρο ἢ σὲ κάποιο ἰδιαίτερο διαμέρισμα ἑνὸς σπιτιοῦ ὅπου δὲ θάχε κανεὶς δικιοιλειά. Φῶτα διέφευγαν τὸ ταβάνι καὶ τὸ μυαλό της: ἀπόψε ἤταν στὸ σπίτι τῆς γιαγιᾶς τοῦ Ρόλαντ. Μιὰ νεαρὴ χήρα ποὺ συγκεντοιοῦσε μὲ μιὰν ἄλλη γρηᾶ. Ἕνα βράδυ γεμάτο προσπαθειες νὰ παρηγορήσει τὴ γρηᾶ πούχε ἐαυγοιγρίσει στὸ Λούδίνο καὶ τῆς εἶχε χαλάσει τὴ καρδιὰ ἐνὰ δσα εἶδε ἀπὸ τὰ ζαπιονιγμένα παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ της. Τὰ θμορφα κάγκελλα τοῦ πάρκου μὲ τὰ μοτερὰ σὰ δόρατα κεφάλια τους εἶχαν φύγει· ἤλη ἡ γῆς εἶχε καταπατηθεῖ καὶ βεβηλωθεῖ. Ὁ Ρόλαντ δὲν εἶχε ἀφήσει κανένα παιδὶ στὴν κοιλιὰ τῆς "Ορσολας. Θὰ χαρὰ νὰ γρηᾶ εἶπε ἡ γρηᾶ. Κοίτα τὸν ζαδιάντρισο κόσμο ποὺ κυλιέται πάνω στὸ γρασίδι. Γι' αὐτὸ δώσαμε τὸ Ρόλαντ;

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ "Ορσολα θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ: «Ἐγὼ, ποτὲ δὲ μοῦπατε πὼς εἶχαν' ἕνα ἀηδόνι ἀπὸ πάρκο σας! Πρέπει νὰ τραγουδοῦσε ὅλο τὸν καιρό. Ὁ Ρόλαντ κοιμόταινε σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο ὅταν ἦταν παιδί: τίποτε σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο δὲν ἦταν ἀκατόρθωτο. "Οταν ἤταν νέος, ἐδῶ θάκανε τὴν τουαλέτα του γιὰ τοὺς χορούς" θάδενε τὴ ἄσπρη του γραβάτα ἔμπρὸς ἀπ' αὐτὸν τὸν καθρέφτη ποὺ τῶρα βλέπω ἀνάμεσα στὰ δυὸ παράθυρα. "Ἠταν μαγιάτικες νύχτες ἐκείνες.»

Ἡ "Ορσολα ἔνιωσε τὴν παρουσία κάποιου στὸ δωμάτιο· κάποιου ποὺ ποτὲ τὴς δὲν εἶχε συναντήσει. Δὲ μὲ γνώρισες, τῆς εἶπε, στὶς παλιὲς ἡμέρες. Ἡ σύντομη συμβίωσή τους εἶχε διακοπεῖ γι' αὐτὸν ἀπ' τὸν ἄγριο, ἐξαντλητικὸ πόλεμο. Ταραχή, ὑπερένταση, σπουδὴ ἀπ' τὴ μιὰ μερὰ, ἀγωνία κι' ἀπορία ἀπ' τὴν ἄλλη γιὰ τὸ ποῦ θὰ βρισκότανε αὔριο. Μιὰ ἀδιάκοπη σειρὰ ἀπὸ νύχτες. "Ὅλο ὅλο ποὺ ἔλπιζαν γι' ἀργότερα ἤτανε μιὰ μαγική ἐπιστροφὴ στὰ ἔρεβε τὰ μεσανεα — στὸ μαγικὸ ἀργοκίλιπτο παρελθὸν ποὺ δὲν ἐζαν. Ἡ ἀνεπανόρθωτη τους ἀλήθεια ἀπόλεια. Λότη ἡ κεσινὴ κάμαρη θάτανε λοιπὸν τοῦ Ρόλαντ.

"Ὅπως τώρα στεκότανε καταμεσὶς σ' αὐτὴ τὴν κάμαρη, στύλωσε τ' αὐτὶ της στὸ κελάδημα μὲ βαθειὰ εὐτυχία. Τὴν εἶχε ξυπήσει. Μὰ γρήγορα ἡ τελευταία νότα ἔσβησε. Δὲν ξαναταραχοῦσηε ἢ αὐτὴ δὲν τάκουσε ἄλλο ἐκείνη τὴ νύχτα. Θλιμμένοι στίχοι, ἐπικλήσεις πλημμύρισαν τὸ μυαλό της: «Δὲν μπορῶ νὰ ἰδῶ τὶ λουλούδια εἶναι στὰ πόδια μου». Κοίταξε χαμηλὰ στὸ χαλί, περίεργη μήπως στὰ σχέδιά του κρυβόταν κανένα μυστικό. Φυσικά, ἤταν πολὺ σκοτεινὰ γιὰ νὰ δεῖ.

ΟΟΟ

Η ΤΕΧΝΗ ΜΟΥ

Τοῦ Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Χτίζω μὲ πέτρα καὶ μ' ἀσόβεστη,
μὲ προαιώνια ὑλικά.
τὴν τέχνη μου ὅπως θέλεις πές τη,
μὰ αὐτὴ τὸ χρόνο θὰ νικᾶ,

Θεμελιωμένη σ' ἀσπρολίθι.
μὲ πέτρα ἀπάνω παρδαλή,
μήτε κατεβασιὰ φοβήθη
κι' οὔτε φωτιὰ τὴν καταλεῖ.

Μοιάζει χωριάτικο κονάκι
μὲ τ' ἀργαλεῖα στὴν ἀγκωνή
καὶ μὲ τὸ καπνισμένο τζάκι,
τὴν τάβλα, νὰ καὶ τὸ σκαμνί.

Μέσα φυλάει ὁ νοικοκύρης
ποὺ τοὺς περάτες ἀγρικᾶ.
«Κόπιασε, ξένε μου, νὰ γείρεις,
νὰ σὲ φιλέψω ψωχικά».

Πνευματικὴ κίνηση

D. H. LAWRENCE

Ὁ Ντάβιντ Χέρμπερτ Λόρενς, ποὺ σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἐργόχεια φύλλα μας θὰ δημοσιεύουμε τὸ δίκ ὑμνο τοῦ «ὁ Πρῶτος ἀξιωματικός», εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους μυθιστοριογράφους τῆς ἐποχῆς μας. Γεννήθηκε τὸ 1885 στὸ Ἀστίγχαμσάλ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ πατέρα ἀνθρακωρύχο. Σπούδασε στὸ Νότιγχαμ, ποὺ τοῦ δόθηκε καὶ ὑποτροφία, καὶ γιὰ λίγον καιρὸ ἔκανε τὸ δάσκαλο. Τὸ 1911 ἐξέδοσε τὸ πρῶτο του καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα μυθιστορήματά του, «Ἡ ἀστρο παγάνα». Ἀπὸ τότε ἔπαψε πιὰ νὰ διδάσκει καὶ πέρασε τὴ ζωή του γράφοντας.

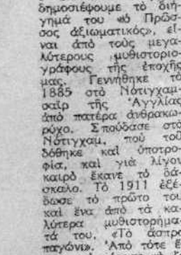

Τὸ 1913 ἔθγαλε τὸ «Γιοὶ κ' ἐραστές» καὶ τὸ 1914 παντρεύτηκε τὴ γερμανίδα Φρίντα φὸν Ριχτχόφεν. Τὰ χρόνια τοῦ πολέμου τὰ πέρασε στὴν Κορνουάλη ἀρκετὰ στενάχωρα γιατὶ τὸν ὑποψιάζονταν γιὰ κατάσκοπο, ὥσπου τὸ 1919 ἔφυγε στὴν Ἰταλία. Ἡ πρώτη ἀγγλική ἔκδοση τῆς «Ἐρατοῦς τῶν φτερωτῶν φίδι» καὶ τὸ «Ἀπὸ τὸ Μεξικό» 1927. Τὸ 1928 τύπωσε τὸ περίφημο μυθιστόρημά του «Ὁ ἐραστὴς τῆς λαίδης Τστάτερλυ», ποὺ ὁ ἀγγλικὸς πουριτανισμὸς τὸ θεώρησε ἀσεμνο κι' ἀπαγόρεψε τὴν κυκλοφορία του στὴν Ἀγγλία. Ἡ πρώτη ἀγγλική ἔκδοση ἔγινε μετὰ 4 χρόνια, ἀφοῦ ἀφαιρέθηκαν πολλὰ μέρη. Πέθανε τὸ 1930 καὶ θάφτηκε στὴ Γαλλία. "Αλλα ἔργα του εἶναι «Τὸ οὐράνιο τόξο», «Ἐρωτευμένες γυναῖκες», «Τὸ κορίτσι κι' ὁ ἀπαγγαυνος» κ' οἱ τόμοι διηγημάτων «Ἡ γυναῖκα ποὺ ἔφυγε πάνω στ' ἄλογο», «Ἡ χαριτωμένη κυρία» κ. ἀ. Τὸ ἔργο του διακρίνεται γιὰ τὴ γερὴ περιγραφὴ τῆς φύσης καὶ γιὰ τὴν ἀνάλυση τῶν τύπων, ποὺ εἶναι ὅλοι τὰ μοναχικὰ ἄτομα τῆς ἐποχῆς του, ποὺ ἀγωνίζονται νὰ κατανηθοῦν μεταξύ τους καὶ ποὺ τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ἀποτυχαίνουν ἐμπιοδιμένα ἀπὸ τὶς ψυχώσεις τους κι' ἀπ' τὸν ἐγωισμό τους.

ΙΣΠΑΝΟΥ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΜΟΥΣΣΟΛΙΝΙ

Τοῦ Μάϊκλ ΦΟΥΓ

16—(τελευταῖο)

(Ἀπὸ ἔλλειψη χώρου, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ συντομέψουμε τὸ κείμενο τοῦ ἀναγνώσματός μας: «Ἡ δίκη τοῦ Μουσσολίνι».

Στὸ προηγούμενο φύλλο εἴχε ἀρχίσει τὴν ἀπολογία του ὁ Μουσσολίνι. Συνεχίζοντας σήμερα, ἀφοῦ παράταξε διάφορα σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὰ ἐγκλήματά του καταλήγει:

»Καὶ νὰ μὲ καταθυμάσετε σεῖς, πάλι θὰ ὑπάρξουν ἄλλοι ποὺ θὰ πολεμήσουν νὰ κυριαρχήσουν πάνω στὴ γήϊνη σφαῖρα. Καὶ νὰ μὲ κρεμάσετε, δὲν θὰ σβήσετε τὴν λατρεία στὴν βία. Εἶναι ὁ Θεὸς τῶν Ἐθνῶν. "Οσο ὑπάρχει κόσμος, κανένας ἄλλος δὲν θὰ ἀναγνωρίζεται. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι δειλοί, δοῦλοι, προδότες. Διοικοῦνται μὲ τὰ πάθη τους. Μὲ τὸ αἷμα καὶ τὴν ἀτιμία τρομοκρατοῦνται, μαγνητίζονται καὶ μαντρίζονται σὰν πρόβατα, ὀργανα στὴ δοξομανία τῶν ἀρχηγῶν τους. Ὁ κόσμος ἀνήκει σ' αὐτοὺς ποὺ νοιώθουν τὴν ἀλήθειαν αὐτή, ὅπως ἤταν δικός μου 20 χρόνια τώρα. Μὲ χυβερνοῦσε μιὰ ἄγρια φιλοδοξία. Γίμιζε τὸ εἶναι μου. Ποδοῦσα χνάρια νάφισω στὸ πέρασμά μου μὲ τὴν ἀδόμαστη θέλησή μου, ὅπως ὁ λέοντας μὲ τὰ νύχια του. Τὰ κατάφερα! Νάτα μπροστά σας ποτισμένα στὸ αἷμα καὶ στὴ βρῶμα, ὅμως γεμάτα μεγαλεῖο καὶ δέος! Χρόνια πολλὰ θὰ περάσουν γιὰ νὰ κλείσει ἡ πληγή. Ναί Κύριοι, ἴσως δὲν εἴμαι τόσο ἀξιολύπητος ὅσο φαντάζεσθε. Ἀπότυχα. Ἀλλὰ τὴν συνταγὴ τῆς ἐπιτυχίας, τὴν ἔφερα. Ἡ Ἀγγλία μπορεῖ νὰ κέρδισε γι' ἄλλη μιὰ φορὰ τὸν πόλεμο. Πατάει ξανὰ τὸ πόδι της στὸ στῆθός μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ κρατήσει ἐκεῖ, θὰ πολεμήσει. Σᾶς συμβουλεύω λοιπόν, νὰ ξεχάσετε αὐτὰ τὰ γεμάτα νοημοφάνειαι παραμύθια σας καὶ τοὺς ἠθικοὺς πουριτανισμούς σας. Ἡ Ἀγγλία θὰ πολεμήσει σκληρὰ γιὰ νὰ κρατηθεῖ στὴ θέση της: Προμαντεύω μιὰν ἐποχὴ πολέμων καὶ παρωχῶν δίχως τελειωμό, δίχως προηγούμενο. Καὶ μιὰ μέρα πρῶτα ὁ Θεός, ἡ Ἀγγλία μαζὶ μὲ τὰ ψέμματά της, μαζὶ μὲ τὶς ὑποκρισιές της, θὰ χρεμασοῦν ἀπὸ τὸ θρόνο της, μ' ἕνα ἄλλο μεγάλο ἔθνος στὴ ράχη της. Καὶ τότε ἴσως, τὴν ὥρα τοῦ Θριάμβου, θὰ στήσει ὁ νικητὴς ἕνα μνημεῖο στὸ παράδειγμα καὶ στὴ μνήμη τοῦ Μπενίτο Μουσσολίνι.....!

»Ἴστερα, παίρνοντας τὸ λόγο ὁ Δικαστὴς ζητεῖ νὰ δικαστεῖ ὁ Μουσ

Ἐλεύθερα Γράμματα

Ο ΜΑΤΙΣ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ

Τοῦ Léon DEGAND

Βρίσκω τὸν Ματὶς καθισμένο στὸ κρεββάτι. Στηρίζεται σὲ καλοβαλμένα μαξιλαράκια. Εἶναι ἕντεκα τὸ πρωΐ. Ζητῶ συγγνώμη ὑποθέτοντας πως τὸν βρῆκα ἄρρωστο. Μὰ ὄχι. Σφιγγω ἕνα χέρι ὑγιέστερο καὶ δέχουμαι ἕνα βλέμμα ζωηρὸ μέσα ἀπὸ γυαλιὰ δίχως περιττὰ στολίδια. Ὁ Ματὶς εἶναι 75 χρονῶ.

—Ἐργάστηκα κατὰ τὴ νύχτα, μοῦ ἐξηγεῖ.

Κάθομαι. Κι' ὕστερα ἀπὸ λίγες συστατικὲς λέξεις ἀπαντάει:

—Ὅ,τι μὲ ἀφορᾶ γράφτηκε στὸ βιβλίο τοῦ Ραυμὸιτ Ἐσολιέ. Ἔκανα τὶς διορθώσεις ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἄλλωστε οἱ πίνακές μου μιλᾶνε ἀντὶ γιὰ μένα. Μ' αὐτοὺς ἐκφράζομαι.

Ἤθελα νὰρθῶ ἀμέσως σ' ἕνα ἐνδιαφέρον ζήτημα: Τὰ ἔργα τοῦ Ματὶς ἀποτίνεουν ἕναν αὐθορμητισμὸ ποὺ ξεγέλασε πολλοὺς νεώτερους ζωγράφους καὶ τοὺς ἔσπρωξε στοὺς δρόμους τῆς ἀβασάνιστης τέχνης. Κάνοντας αὐτὸ φαντάζονται πὼς προφυλᾶνε τὴ δροσιὰ τῆς ἔμπνευσής τους ἀπὸ τοὺς κινδύνους μιᾶς πολύχρονης ἐργασίας ποὺ μπορεῖ νὰ ξεράνει τὴν ἔμπνευση. Συγχίζουν τὸν αὐθορμητισμὸ μὲ τὴν προχειρότητα.

—Δὲν ἀναζητῶ τὸν αὐθορμητισμό. Ἡ «Κοιμωμένη μὲ τὴ ρουμανικὴ μπλοῦζα» ποὺ ἐκτίθεται στὸ «Salion d' Automne» χρειάστηκε ἕξη μηνῶν δουλειά. Ἄλλους ἕξη μῆνες ἡ Νατὺρ μόρτ. (Ἡ γραμματέας του μοῦ δείχνει σὲ τρία πανὼ μιὰ σειρὰ φωτογραφίες που παριστάνουν διάφορες στιγμὲς ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση μιᾶς «Λήδας». Εἶναι σὰ φίλμ. Ἡ πρώτη εἰκόνα ἔγινε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1944, ἡ τελευταία τὸν Ἰούνιο τοῦ 1945. Ὁλόκληρος αὐτὸς ὁ χρόνος ἀφιερώθηκε ὁ' αὐτὴ μόνο τὴν ἐργασία).

—Πρέπει, βέβαια, νὰ ζωγραφίζει κανεὶς ὅπως τραγουδάει, ἀβίαστα. Ὁ ἀκροβάτης ἐκτελεῖ τὸ νούμερό του μὲ ἄνεση καὶ μὲ μιὰ φαινομενικὴ εὐκολία. Μὴ ξεχνᾶμε ὅμως τὴ μακρυὰ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ φτάσει σ' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴ ζωγραφική. Ἡ κατάχτηση τῶν ἐκφραστικῶν μέσων πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ τὸ ἐνσυνείδητο στὸ ὑποσυνείδητο μὲ τὴ δουλειά. Μονάχα τότε κατορθώνει κανεὶς νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση τοῦ αὐθορμητισμοῦ. Ἡ ζωγραφικὴ ἀπαιτεῖ ὀργάνωση μὲ μέσα πολὺ συνειδητὰ καὶ πολὺ ἐναρμονισμένα—ὅπως καὶ οἱ ἄλλες τέχνες. Ὀργάνωση δυνάμεων—τὰ χρώματα εἶναι δυνάμεις—ὀργάνωση ἀποχρώσεων, ὅπως στὴ μουσική. Ὡστόσο ὅμως δὲν πρέπει νὰ συγχίζουμε τὴ ζωγραφικὴ καὶ τὴ μουσική. Δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μεταφράσει κανεὶς τὶς συμφωνίες τοῦ Μπετόβεν σὲ ζωγραφική.

Ξαναγυρίζουμε στὸν αὐθορμητισμὸ καὶ ἰδιαίτερα στὶς ψυχολογικὲς καὶ ἠθικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐργασίας τοῦ καλλιτέχνη.

—Ἐργάζομαι ἀπὸ αἴσθημα. Ἔχω τὴ σύλληψή μου μέσα στὸ μυαλό μου καὶ θέλω νὰ τὴν πραγματώσω. Συχνὰ τὴν ἀναθεωρῶ. Ὅμως ξαίρω ποῦ θέλω νὰ καταλήξω. Οἱ φωτογραφίες ποὺ εἶναι παρμένες κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας, μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ξαίρω ἂν ἡ τελευταία σύλληψη εἶναι πιὸ κοντὰ στὸ σκοπό μου ἀπὸ τὶς προηγούμενες, ἂν προχώρησα ἢ ὀπισθοχώρησα.

—Δὲν φοβόσαστε μήπως αὐτὴ ἡ τεχνικὴ τῆς ἀναζήτησης σπάσει τὴν ἔμπνευση;

—Ὄχι. Ἔχω μέσα μου κάτι ποὺ πρέπει νὰ ἐκφράσω μὲ πλαστικὰ μέσα. Ἐργάζομαι ἐφ' ὅσον αὐτὸ ποὺ θέλω νὰ πῶ δὲν βγαίνει. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ μανιέρες, θὰ περάσει πολὺς καιρὸς γιὰ νὰ βρεῖς τὴν τέλεια φόρμα τοῦ αἰσθήματος ποὺ θέλεις νὰ ἐκφράσεις. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ πλέρια συνείδηση τοῦ αἰσθήματος ποὺ ἔχει κανείς. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ προπάντων εἰλικρίνεια. Θέλω νὰ βρίσκουμαι πάντα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀπόλυτης εἰλικρίνειας, γιατὶ αὐτὸ ὑποβοηθάει τὴν ἔμπνευση.

—Αὐτὴ ἡ εἰλικρίνεια ὑποθέτει καὶ ἀνάλογη διαύγεια;

—Πρὶν ἀπ' ὅλα πρέπει ν' ἀποχτήσουμε τὴ συνήθεια νὰ μὴ λέμε ψέμματα οὔτε στοὺς ἄλλους, οὔτε στὸν ἑαυτό μας. Ἐδῶ βρίσκεται τὸ δρᾶμα μερικῶν σημερινῶν καλλιτεχνῶν. Λένε: Θὰ κάνω ἀβαρίες στὸ κοινό, κι' ὅταν θάχω κερδίσει ἀρκετὰ λεφτά, θὰ δουλέψω γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ εἶναι χαμένοι. Μοιάζουν μὲ τὶς γυναῖκες ποὺ σκοπεύουν νὰ γίνουν πόρνες μέχρις ὅτου ἀποχτήσουν ἕνα ποσό, κι' ὕστερα νὰ παντρευτοῦν.

Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ ἀντίτυπο τῆς «Λήδας». Οἱ φωτογραφίες εἶναι εὔγλωττες. Σὲ μιὰ στιγμὴ ὁ Ματὶς πίστεψε πὼς τὸ ἔργο τέλειωσε. Δυὸ μέρες ἀργότερα τὸ τροποποίησε πρὸς τὸ καλλίτερο. Τὸ αἴσθημα δὲν εἶχε πιστὰ ἐκφραστεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς σύνθεσης.

—Αὐτὸ τὸ αἴσθημα εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴ μεταβολὴ χρωμάτων. Ἂν ἕνα πράσινο ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ ἕνα κόκκινο ὁ πίνακας μπορεῖ ν' ἀλλάξει ὄψη, ὄχι ὅμως καὶ αἴσθημα. Τὰ χρώματα εἶναι—εἴπαμε—δυνάμεις. Πρέπει νὰ τὶς ὀργανώσουμε γιὰ νὰ δημιουργήσουμε ἕνα ἐκφραστικὸ σύνολο—ὅπως ἀκριβῶς στὴν ἐνορχήστρωση δίνουμε ἕνα μέρος σ' ἕνα ὄργανο ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ ἀντικαταστήσουμε μ' ἕνα ἄλλο γιὰ νὰ ἐντείνουμε τὸ ἐφφέ.

—Δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένας φόβος ἀπὸ τὴν κατάχρηση τοῦ αἰσθήματος;

—Τὸ αἴσθημα εἶναι μέσα μας. Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς: «Ἄ, σήμερα θὰ κάνω αἴσθημα». Ὄχι. Πρόκειται γιὰ κάτι ἀληθινότερο, βαθύτερο. Τὸ αἴσθημα εἶναι ἐχθρὸς ὅταν δὲν ξαίρεις νὰ τὸ ἐκφράσεις. Καὶ πρέπει νὰ τὸ ἐκφράσουμε ὁλόκληρο. Ἂν δὲν προσπαθεῖς νὰ πᾶς ὡς τὰ ἄκρα, θὰ φτάσεις μόνο στὴ μετριότητα. Ὁ καλλιτέχνης εἶναι ἕνας ἐξερευνητής. Ἂς ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὕστερα δὲν πρέπει νὰ πιέζεται. Καὶ προπάντων νὰ μὴν ἱκανοποιεῖται εὔκολα. Σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν μπορεῖ νᾶναι ὁ ἀγοραστὴς ἐμπόδιο στὴν ἐπιδίωξη αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Προσοχὴ ἐπίσης στὴν ἐπίδραση τῶν γυναικῶν. Ὁ παπᾶς καὶ ὁ γιατρὸς δὲν θάπρεπε νὰ παντρεύουνται ποτέ, γιατὶ διατρέχουν τὸν κίνδυνο νὰ δώσουν στὶς καθημερινὲς σκέψεις μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τὶς σκέψεις γιὰ τὸ ἐπαγγελμά τους. Τὸ ἴδιο κι' ὁ καλλιτέχνης. Εἶναι νὰ φοβᾶται κανεὶς τὴ γυναίκα ποὺ μας τσιγαρίζει μὲ τοὺς κινδύνους καὶ μὲ τὶς ἐλλείψεις τοῦ σπιτιοῦ. Ἀπαραίτητο ἐπίσης εἶναι νὰ συνηθίσει σ' ἕνα ἐλάχιστο ὅριο συντήρησης. Ὁ Μαγιὸλ τὸ εἶχε καταλάβει. «Μπορῶ νὰ ζήσω μὲ μιὰ καπνιστὴ ρέγγα τὴν ἡμέρα», ἔλεγε. Ὁ καλλιτέχνης πρέπει ν' ἁπλοποιήσει τὴ ζωή του. Νὰ μὴν ἔχει θέση σ' αὐτὴ τίποτα τὸ περιττό.

Ἀπὸ λίγα χρόνια, μερικοὶ ἀπ' τοὺς πνευματικοὺς ἡγέτες, καὶ μάλιστα ἀπ' τοὺς καλύτερους, ἀνησυχοῦν γιὰ τὸ ὅτι ἡ ἐποχή μας δὲν ἔχει δικό της στύλ. Σ' αὐτὴ τὴ φανταστικὴ ἔλλειψη ὀφοῦς διαβλέπουν ἕνα σημεῖο παρακμῆς. Τί σκέφτεται γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐξάσκησε τὴν ἀποφασιστικώτερη ἐπίδραση στὸ στὺλ τῆς ἐποχῆς του;

—Δὲν βλέπουν τὸ στὺλ τῆς ἐποχῆς τους. Μοῦ θυμίζουν ἐκεῖνον ποὔθελε νὰ ζωγραφίσει ἕνα βουνό. Ὅσο περσότερο ἀνέβαινε στὸ βουνό, τόσο λιγώτερο τὄβλεπε. Αὐτὸ θὰ διαπιστωθεῖ ἀργότερα. Ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς μας θάχουν τὸ ἴδιο ὕφος. Ὁ Ἔνγκρ καὶ ὁ Ντελακρουᾶ, παρὰ τὶς διαφορές τους, ἀνήκουν στὴν ἴδια ἐποχή. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν 18ο αἰώνα. Τὸ ὕφος βγαίνει ἀναγκαῖα ἀπ' τὴν ἐποχή. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ ἐποχὲς δίχως στύλ. Ὅμως ἡ ἐποχή μας ἔχει ἕνα στὺλ ποὺ θὰ ξεχωρίσει καθαρά. Ἡ ἐλευθερία τῆς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης ποὺ εἶναι σήμερα κανόνας, δὲν θὰ ἐμποδίσει τίποτα. Αὐτὴ ἡ ἐλευθερία, φυσικά, δὲν θ' ἀξιοποιηθεῖ ἂν δὲν μπεῖ στὴν κατεύθυνση τῆς παράδοσης. Παράδοση δὲν θὰ πεῖ συνήθεια. Ἐν πάση περιπτώσει, ἐπειδὴ δὲν ντυνόμαστε πιὰ ὅπως στὴν ἐποχὴ τοῦ Λουδοβίκου 14ου ἢ τοῦ 1900, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχουμε στύλ. Ὑπάρχουν ἀντικείμενα γιὰ τὰ ὁποῖα μποροῦμε νὰ μιλήσουμε καὶ μιλᾶμε μὲ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα ποὺ διαμορφώθηκαν στὴν ἐποχή μας. Ὁ Ραφαὴλ δὲν θὰ ζωγράφιζε σήμερα ὅπως ζωγράφισε τότε.

—Ἀκόμα δὲν σταμάτησαν νὰ ρίχνουν στὴν τέχνη σας τὴ μομφὴ πὼς εἶναι ἐξαιρετικὰ διακοσμητικὴ κι' ἐννοοῦν μ' αὐτὸ μιὰ ὑποτιμητικὴ ἔλλειψη βάθους.

—Τὸ διακοσμητικὸ στοιχεῖο σ' ἕνα ἔργο τέχνης εἶναι κάτι ἐξαιρετικὰ πολύτιμο. Εἶναι οὐσιώδης ἰδιότητα. Δὲν εἶναι ὑποτιμητικὸ νὰ ποῦμε ὅτι τὰ ἔργα ἑνὸς ζωγράφου εἶναι διακοσμητικά. Τὸ χαραχτηριστικὸ τῆς σύγχρονης τέχνης εἶναι ὅτι παίρνει μέρος στὴ ζωή μας.

Ὑπάρχει μιὰ ἀτμόσφαιρα Matis ποὺ δημιουργιέται τόσο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο, μιὰ ἀτμόσφαιρα λεπτῆς καὶ ἡδονικῆς, γαλήνιας καὶ σοβαρῆς πνευματικότητας, ἀπαλλαγμένης ὅμως ἀπὸ ματαιόδοξη αὐστηρότητα.

ΜΑΤΙΣ: Δύο γυναῖκες.